

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Alexandra Stakovska

Psykiskt våld mot barn

En kritisk granskning av det straffrättsliga skyddets förenlighet
med artikel 19 i barnkonventionen

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin: VT 2023

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	2
Förord	3
Förkortningar.....	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material.....	7
1.5 Perspektiv	9
1.6 Disposition.....	10
2 BARNETS RÄTTIGHETER.....	12
2.1 Inledning.....	12
2.2 Barnets bästa.....	12
2.3 Barnkonventionen.....	13
2.3.1 Barnrättskommittén.....	13
2.3.2 Grundläggande principer.....	14
2.3.3 Artikel 19: Skydd mot övergrepp.....	15
2.3.3.1 Alla lämpliga lagstiftningsåtgärder	16
2.3.3.2 Psykiskt våld och försummelse	17
2.4 Sammanfattning.....	19
3 PSYKISKT VÅLD MOT BARN I STRAFFRÄTTEN	20
3.1 Inledning.....	20
3.2 Barn som brottsoffer i straffrätten	20
3.3 Barnfridsbrott	21
3.3.1 Det straffbara området.....	21
3.3.2 Gradindelning.....	23
3.3.3 Barnfridsbrottet som en form av psykiskt våld.....	23
3.4 Misshandel.....	24
3.4.1 Det straffbara området.....	24
3.4.2 Gradindelning.....	25
3.4.3 Misshandel i förhållande till föräldrarätten.....	26
3.5 Grov fridskränkning	27
3.5.1 Det straffbara området.....	27
3.5.2 Fridskränkningens utredningens praxisgenomgång.....	29
3.6 Sammanfattning.....	30

4	LAGFÖRSLAG: PSYKISK MISSHANDEL DS 2022:18	31
4.1	Inledning	31
4.2	En överblick över utredningen	31
4.3	Författningsförslag	31
4.3.1	Rekvisit	32
4.3.1.1	Upprepade tillfällen	32
4.3.1.2	Nedvärderande, förödmjukande eller kränkande gärningar	32
4.3.1.3	Otillbörlig kontroll genom begränsande av handlingsfrihet	33
4.3.1.4	Ägnat att allvarligt skada personens självkänsla ..	34
4.3.1.5	Uppsåt	34
4.3.2	Överväganden kring gruppen barn och unga	35
4.3.2.1	Inte en del av barnfridsbrottet	36
4.3.2.2	Ingen kriminalisering av försummelse	37
4.4	Remissinstanser	38
4.4.1	Översikt	38
4.4.2	Angående barnfridsbrottet	38
4.4.3	Angående försummelse	40
4.5	Sammanfattning	43
5	ANALYS	44
5.1	Inledning	44
5.2	Förenligheten mellan gällande rätt och artikel 19	44
5.3	Förenligheten mellan lagförslaget och artikel 19	47
5.3.1	Lagförslaget i sin helhet	47
5.3.2	Angående försummelse	49
5.3.3	Angående barnfridsbrottet	50
5.4	Sammanfattning och slutsats	51
	Källförteckning	52

Summary

Sweden has long been a pioneering country in combating violence against children. Despite this, many children are still exposed to violence and the number of unreported cases is estimated to be high. The foundation Allmänna Barnhuset's latest national survey of violence against children showed that psychological violence and neglect are the most common forms of violence that parents use against their children. In October 2021, the Government Offices commissioned a special investigator to review the criminal liability for psychological violence. The investigation resulted in a proposal for a new criminal provision on psychological abuse in Chapter 3, Section 5 a of the Swedish Criminal Code. All consultation bodies were predominantly positive to the investigator's proposal to strengthen the criminal law protection of psychological violence. However, many criticized the investigator's view that psychological abuse should be excluded from the crime of violation of a child's integrity in Chapter 4, Section 3 of the Swedish Criminal Code. Some bodies also criticized the assessment of exempting negligence from criminal liability.

The essay aims to examine the legal rules that regulate psychological violence against children today and the constitutional proposal presented in Ds 2022:18 on psychological abuse from a child rights perspective. To achieve the purpose, the following research questions are answered. 1. What criminal law legislation regulates psychological violence against children in Sweden? 2. Is current criminal law legislation and practice for psychological violence against children in line with the meaning of Article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child? 3. Is the legislative proposal in Ds 2022:18 compatible with the meaning of Article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child? The answers to these questions are sought through the legal analysis method.

Article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child sets out a far-reaching requirement for State Parties to take all appropriate legislative measures to protect children from all forms of violence, including psychological abuse and neglect. Article 19 provides some guidance on what is meant by appropriate legislative measures, but otherwise leaves this issue open for each state to determine. To answer the first and second research questions, three crimes are examined: the crime of violation of a child's integrity, the crime of assault and the crime of gross violation of integrity. The analysis shows that the offense of the violation of a child's integrity provides good opportunities to prosecute a form of psychological violence, while the offense crime of gross violation of integrity and, in particular, the offense of assault in practice provides limited opportunities to prosecute psychological violence. The investigation of the third research question shows that the proposed legislation extends criminal liability for psychological violence according to the definition referred to in Article 19. However, the analysis shows that a new position should be taken, based on an in-depth child impact assessment, regarding the exclusion of psychological abuse from the crime of violation of a child's integrity. This should also be done regarding the assessment of exempting negligence from criminal liability.

Sammanfattning

Sverige har länge varit ett föregångsland i arbetet att bekämpa våld mot barn. Trots detta utsätts fortfarande många barn för våld och mörkertalet bedöms vara stort. Stiftelsen Allmänna Barnhusets senaste nationella kartläggning av våld mot barn visade att psykiskt våld och försummelse är de vanligaste formerna av våld som föräldrar använder mot sina barn. I oktober 2021 gav Regeringskansliet en särskild utredare i uppdrag att se över straffansvaret för psykiskt våld. Utredningen utmynnade i ett förslag om en helt ny brottsbestämmelse om psykisk misshandel i 3 kap. 5 a § Brottsbalken (BrB). Samtliga remissinstanser var övervägande positiva till utredarens förslag att förstärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld. Däremot kritiserades utredarens uppfattning om att utesluta psykisk misshandel från att utgöra grundbrott för barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § BrB. Vissa instanser kritiserade även bedömningen att undanta försummelse från straffansvar.

Uppsatsen syftar till att ur ett barnrättsperspektiv undersöka de rättsregler som reglerar psykiskt våld mot barn idag och det författningsförslag som presenteras i *Straffansvar för psykiskt våld Ds 2022:18* om psykisk misshandel. För att uppnå syftet besvaras följande frågeställningar. 1. Genom vilken straffrättslig lagstiftning regleras psykiskt våld mot barn i Sverige? 2. Är nuvarande straffrättsliga lagstiftning och praxis för psykiskt våld mot barn förenlig med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen? 3. Är lagförslaget i Ds 2022:18 förenligt med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen? Svaren på frågeställningarna söks genom den rättsanalytiska metoden.

I artikel 19 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) stadgas ett långtgående krav på att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn mot alla former av våld, inklusive psykiskt våld och försummelse. Artikel 19 ger viss vägledning för vad som avses med lämpliga lagstiftningsåtgärder, men i övrigt lämnas denna fråga öppen för respektive stat att avgöra. I uppsatsen identifieras att barnrättskommitténs definitioner av psykiskt våld och försummelse överlappar varandra vilket skapar viss svårighet i undersökningen av det straffrättsliga skyddet för psykiskt våld.

För att besvara uppsatsens första och andra frågeställning undersöks tre brott; barnfridsbrottet, misshandelsbrottet och det grova fridskränkingsbrottet. Analysen visar att barnfridsbrottet ger goda möjligheter att lagföra en form av psykiskt våld, medan det grova fridskränkingsbrottet och i synnerhet misshandelsbrottet i praktiken ger begränsade möjligheter att lagföra psykiskt våld. Utredningen av uppsatsens tredje frågeställning visar att lagförslaget innebär en utökning av straffansvaret för psykiskt våld enligt den definition som avses i barnkonventionens artikel 19. Analysen visar dock att ett nytt ställningstagande bör göras, med en fördjupad barnkonsekvensanalys som grund, avseende frågan om den psykiska misshandelns del i barnfridsbrottet samt straffansvaret för försummelse.

Förord

Efter mer än sex år (ja, du läste rätt) av studier, heltidsuppdrag på JF och en sväng till Barcelona är det dags att tacka för mig – och tacka är precis det jag vill göra. Till min handledare Ulrika, tack för alla kloka synpunkter och lugnande ord. Till min familj, tack för att ni gett mig förutsättningarna att vara där jag är idag. Utan er hade inget varit möjligt. Särskilt tack till mamma för att du alltid, oavsett tid på dygnet, funnits ett telefonsamtal bort. Till mina kära vänner, både er jag hittade första dagen på juristprogrammet och alla ni som anslutit någonstans på vägen, tack för alla äventyr som redan börjat kännas som surrealistiska minnen. Ni är anledningen till att fyra och ett halvt år blivit närmare sju.

Tack.

Alexandra Stakovska

Maj 2023

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter
BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalk (1962:799)
BRIS	Barnens rätt i samhället
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta nationerna
GAPF	Glöm aldrig Pela och Fadime
HD	Högsta domstolen
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
UNICEF	United Nations Children's Fund

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

I oktober 2021 gav Regeringskansliet hovrättsrådet Viveca Lång i uppdrag att se över straffansvaret för psykiskt våld. Utredningen färdigställdes i juli 2022 och utmynnade i ett antal olika förslag om ändringar i brottsbalken. Bland annat föreslogs en helt ny brottsbestämmelse om psykisk misshandel i 3 kap. 5 a § BrB.¹ Utredningen visade att det nuvarande straffrättsliga systemet visserligen har goda förutsättningar att beivra psykiskt våld genom straffstadgandena för misshandel, olaga tvång, de grova fridskränkingsbrotten, olaga hot, ofredande och förolämpning. Utredningen visade emellertid också att straffbestämmelserna inte tillämpas på psykiska företeelser i den utsträckning som deras lydelse tillåter. En möjlig förklaring till detta är att bestämmelserna inte är anpassade för att tillämpas på psykiskt våld, eftersom de skrevs under en tid då synen på våld var annorlunda.² Samtliga remissinstanser var i stort positiva till utredarens förslag att förstärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld. Däremot kritiserade flertal remissinstanser utredningens avsaknad av ett tydligt barnrättsperspektiv. Bland annat kritiserade flera remissinstanser utredarens uppfattning om att utesluta psykisk misshandel från att utgöra grundbrott för barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § BrB.³ Vissa instanser kritiserade även bedömningen att undanta försummelse från straffansvar.⁴

Parallellt med uppdraget att se över straffansvaret för psykiskt våld beslutade regeringen att uppdra åt en särskild utredare att lämna förslag till en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Strategin, vars övergripande mål är att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld, presenterades i december 2022. Förslagen i strategin är utformade för att omfatta alla barn och alla former av våld som barn kan utsättas för, oavsett vilken situation våldet utövas i och vem som är förövaren. Strategin utgick från de grundläggande antaganden att allt våld mot barn kan förebyggas, att alla former av våld som barn kan utsättas för måste synliggöras, att barns rättigheter inte är förhandlingsbara och att barn behöver ses som både kompetenta och särskilt skyddsvärda.⁵ I utredningen framhölls att det finns starkt vetenskapligt stöd för att barns utsatthet för våld utgör en betydande folkhälsofråga. Utöver att vara en central fråga ur ett barnrättsperspektiv, förenas våld mot barn även

¹ Se Ds 2022:18 s. 17.

² Se Ds 2022:18 s. 13.

³ Se remissvar till Ds 2022:18 från BRIS, BRÅ, Barnombudsmannen, ECPAT, 1000 möjligheter, Jämställdhetsmyndigheten, Barnafrid Linköpings universitet, Länsstyrelsen Norrbotten, Länsstyrelsen Skåne, Länsstyrelsen Östergötland, Maskrosbarn, GAPF, Rädda Barnen, Socialstyrelsen, Stiftelsen allmänna barnhuset, Stockholms tingsrätt, Svea hovrätt och UNICEF.

⁴ Se remissvar till Ds 2022:18 från Rädda barnen, Socialstyrelsen, Stiftelsen allmänna barnhuset och UNICEF.

⁵ Se SOU 2022:70 s. 31.

med stora samhällsekonomiska konsekvenser. Utredaren betonade att våld mot barn, av denna anledning, inte enbart får ses som allvarligt för det enskilt drabbade barnet, utan också måste tillerkännas som ett betydande och allvarligt samhällsproblem på strukturell nivå.⁶

Den nationella strategin utgår från Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), som ställer långtgående krav på konventionsstaterna att skydda barn mot alla former av våld och övergrepp. I artikel 19 i barnkonventionen stadgas att en konventionsstat är skyldig att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn mot alla former av våld, inklusive psykiskt våld och försummelse, medan barnet är i vårdnadshavarens eller annan persons vård.⁷ Artikel 19 i barnkonventionen lämnar inte utrymme för någon grad av legaliserat våld mot barn. Alla former av våld mot barn, oavsett uppsåt, frekvens eller svårighetsgrad, är oacceptabla.⁸

Trots att Sverige länge har varit ett föregångsland i arbetet att bekämpa våld mot barn, utsätts fortfarande många barn för våld och mörkertalet bedöms vara stort.⁹ Under en väldigt lång tid var forskningen kring barns utsatthet fokuserad på kroppslig bestraffning i hemmet. I efterhand har medvetenheten om betydelsen av barn och ungdomars totala utsatthet för våld och kränkningar ökat.¹⁰ Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförde år 2000, 2006, 2011, 2016 och 2022, på uppdrag av regeringen, nationella kartläggningar av våld mot barn. Genom dessa kartläggningar blir det tydligt hur uppfattning om vad som klassas som våld har förändrats över tid.¹¹ Den senaste nationella kartläggning visar att de åtgärder som hittills vidtagits vare sig är tillräckliga för att uppnå målen i den nationella strategin eller i FN:s agenda 2030, där ett av målen är att allt våld mot barn ska upphöra.¹² Kartläggningen visar dessutom att psykiskt våld och försummelse är de vanligaste formerna av våld som föräldrar använder mot sina barn.¹³ Vidare har Socialstyrelsen i en granskning av föräldrars dödliga våld mot barn funnit att barn som dödats, i de flesta fall, tidigare varit försummade.¹⁴ Trots detta har psykiskt våld och försummelse fått mindre uppmärksamhet i både forskning och praktik.¹⁵

1.2 Syfte och frågeställningar

⁶ Se SOU 2022:70, s 30.

⁷ Se SOU 2022:70 s 30 och barnkonventionen art. 19.

⁸ Se CRC/C/GC/13 p. 17.

⁹ Se Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2022) s. 30 ff., Öberg (2020) s. 17 f., SOU 2022:70 s. 30 ff.

¹⁰ Se Öberg (2020) s. 17., Jernbro & Landberg (2020) s. 28 ff. och Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2022) s. 43.

¹¹ Jfr exempelvis Stiftelsen Allmänna Barnhusets nationella kartläggningar för 2011, 2016 och 2022.

¹² Se FN:s agenda 2030 p. 16.

¹³ Se Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2022) s. 30.

¹⁴ Se Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021 s. 49 med vidare hänvisning till Dubowitz m.fl., Physical abuse and neglect of children.

¹⁵ Se Barnafriad (2020) s. 13 f och Tingberg (2021) s. 31.

Syftet med denna uppsats är att undersöka de rättsregler som reglerar psykiskt våld mot barn och det författningsförslag som presenteras i *Straffansvar för psykiskt våld DS 2022:18* om psykisk misshandel ur ett barnrättsperspektiv. För att uppnå syftet besvaras följande frågeställningar.

- Genom vilken straffrättslig lagstiftning regleras psykiskt våld mot barn i Sverige?
- Är nuvarande straffrättslig lagstiftning och praxis för psykiskt våld mot barn förenlig med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen?
- Är lagförslaget i DS 2022:18 förenligt med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen?

1.3 Avgränsningar

Inledningsvis avgränsas uppsatsen till att beröra psykiskt våld mot barn när vuxna, ofta i form av vårdnadshavare eller andra närstående, är förövare. Uppsatsen berör således inte psykiskt våld i form av mobbning mellan jämnåriga eller psykiskt våld i ungas nära relationer. Vidare är framställningen begränsad till att undersöka och analysera nuvarande svensk rätt avseende barn som utsätts för psykiskt våld, någon komparativ utblick mot andra länders rättssystem görs därför inte. En annan vald avgränsning är de olika rekvisiten i artikel 19 i barnkonventionen som behandlas i kapitel två. I kapitlet redogörs endast rekvisiten ”psykiskt våld”, ”försumlig behandling”, ”lagstiftande åtgärder” och ”i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård” eftersom övriga rekvisit inte är relevanta i förhållande till uppsatsens övergripande syfte.

I kapitel tre görs en genomgång av brottsbestämmelser som reglerar psykiskt våld enligt barnrättskommitténs definition. Eftersom det i dagsläget inte finns en enhetlig definition av psykiskt våld i straffrätten är uppsatsen avgränsad till att undersöka barnfridsbrottet, misshandelsbrottet och det grova fridskränkingsbrottet. Detta utesluter inte att det skulle kunna finnas fler brott som kan aktualiseras vid andra former av psykiskt våld. I kapitel fyra, där lagförslaget utreds, beskrivs utredarens val av brottskonstruktion samt alla överväganden som gjordes i förhållande till barn som en särskilt skyddsvärd grupp. Övriga delar av utredningen faller utanför ramen för utredningen. Utöver vad som framgår i förevarande avsnitt redogörs relevanta avgränsningar löpande i uppsatsen.

1.4 Metod och material

För att besvara de valda frågeställningarna har jag valt att använda en rättsanalytisk metod. Till följd av metodvalet bör det här nämnas något kort om den rättsdogmatiska metoden. Det råder delade meningar om rättsdogmatiken som metod och den kan framstå som vag och oprecis.¹⁶ Traditionellt sett

¹⁶ Se Kleineman (2018) s. 21 och Sandgren (2021) s. 51.

brukar den rättsdogmatiska metoden i huvudsak definieras som en metod för att fastställa, d.v.s. beskriva och systematisera gällande rätt genom de vedertagna rättskällorna: lagstiftning, förarbeten, prejudikat, sedvänja och doktrin.¹⁷ Kleineman är av uppfattningen att den rättsdogmatiska metoden inte stannar vid fastställande av gällande rätt utan tillåter att rätten även kritiserar och analyseras. Kleineman menar att man inom den rättsdogmatiska analysen traditionellt sett skiljer mellan *de lege lata-argumentation* och *de lege ferenda-argumentation*. Den förstnämnda ämnar beskriva rättsläget, medan den senare snarare ämnar föreslå lösningar på hur rättsläget kan eller bör se ut. Det är viktigt att författaren i varje moment klargör vilken karaktär som argumentationen har.¹⁸

Sandgren, som har ett strängare och mer traditionellt synsätt, menar att den rättsdogmatiska metoden i huvudsak endast ska inbegripa argument *de lege lata*, och att metoden, i hänseende till materialet, är bunden till de allmänt accepterade rättskällorna. Enligt Sandgren kan visserligen den rättsdogmatiska metoden inbegripa argument *de lege ferenda*, men då endast i den mån som argumentet är en utveckling av analysen av gällande rätt. Sandgren medger emellertid att det inte är felaktigt att inom rättsdogmatiken inta ett bredare förhållningssätt som tillåter att till exempel myndighetspraxis och empiriskt material används. Däremot menar han att även om sådant material tillåts användas, utgör materialet inte en vedertagen rättskälla varpå dess ställning i en rättsdogmatisk studie inte betraktas som självklar.¹⁹ Avseende det analytiska momentet, som Kleineman anser tillåts inom ramen för rättsdogmatiken, menar Sandgren snarare att den rättsdogmatiska analytiska metoden kan benämnas som en fristående metod: rättsanalytisk metod. I den rättsanalytiska metoden nyttjas rättsdogmatiken som ett led i frågans besvarande. Till följd av detta får den rättsanalytiska metoden syftet att fastställa gällande rätt för att sedan kunna inta ett bredare, mer analytiskt perspektiv.²⁰

Enligt Sandgren uppfattar den rättsanalytiska metoden argumentationen inom rättsvetenskapen som fri, och rättssystemet som öppet och i avsaknad av ”rätt svar” på rättsliga problem. Sandgren framhåller att den rättsanalytiska metoden har sitt ursprung i rättsrealismen som, till skillnad från rättsdogmatiken, anför att det finns flera legitima svar på en rättslig fråga.²¹ Sandgren framhåller att en mångdisciplinär ansats att ”ta in” kunskap från andra forskningsfält vidgar möjligheterna att studera rätten ur nya perspektiv och bidrar till bedömningen av hur ändamålsenlig den juridiska regleringen är. Genom att, inom rättsvetenskapen, tillämpa kunskap från andra forskningsfält kan man bana väg för ökat bruk av denna kunskap i den rättsliga praktiken.²² Johanna

¹⁷ Se Sandgren (2021) s. 47 ff. och Kleineman (2018) s. 21.

¹⁸ Se Kleineman (2018) s. 36.

¹⁹ Se Sandgren (2021) s. 48 f.

²⁰ Se Sandgren (2021) s. 51.

²¹ Se Sandgren (2021) s. 59 ff.

²² Se Sandgren (2021) s. 60.

Schiratzki, professor i barnrätt och rättsvetenskap, framhåller att barnrättens framväxt visat sig vara en utmaning för etablerade rättsliga begrepp och föreställningar.²³ För denna uppsats innebär den rättsanalytiska metoden således att jag först fastställer gällande rätt, för att sedan, inta ett bredare och mer analytiskt perspektiv av det nuvarande straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld mot barn samt det lagförslag som presenterats.

Eftersom den rättsanalytiska metoden inte bara syftar till att fastställa rätten utan även till att analysera och kritisera den, är ämnesvalet och valet av material mer fritt. Inom den rättsanalytiska metoden ryms således en bred materialinsamling, vilket ger underlag för en mångfacetterad analys. Samtidigt kan ett brett urval av material vålla urvalsproblem som kräver särskilda överväganden och påverkar vilka slutsatser som materialet medger.²⁴ I följande framställning redogör jag därför närmare för hur jag gått till väga i urvalet av material.

För att besvara uppsatsens första frågeställning, vilken innefattar fastställande av gällande rätt för psykiskt våld, görs en analys av vedertagna rättskällor som lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin. Eftersom det inte finns en enhetlig definition av psykiskt våld inom straffrätten behöver dock denna definition först fastställas. För att fastställa innebörden av psykiskt våld har jag använt mig av Barnrättskommitténs allmänna kommentarer. Det bör noteras att de allmänna kommentarerna inte har folkrättslig status som rättskälla och är således inte juridiskt bindande. Trots detta används Barnrättskommitténs allmänna kommentarer ofta som vägledning för hur konventionsstaterna bör tolka barnkonventionens artiklar. Bland annat utgjorde de allmänna kommentarerna ett viktigt stöd vid inkorporeringen av barnkonventionen i svensk rätt.²⁵ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer används även för att fastställa innebörden av artikel 19 i barnkonventionen i sin helhet, som utgör grunden för analysen i så väl den andra som den tredje frågeställningen. För att besvara uppsatsens tredje frågeställning redogörs för delar av *Straffansvar för psykiskt våld DS 2022:18*, samt remissvar från de remissinstanser som berört barns rättigheter i sina svar, vilket var tjugo av fyrtioåttan remissinstanser. Många av remissvaren utgår från ett barnrättsperspektiv och används därför som en grund för ett bredare perspektiv i besvarandet av uppsatsens tredje frågeställning.

1.5 Perspektiv

Uppsatsen utgår från ett barnrättsperspektiv. Det bör noteras att barnets perspektiv, barnperspektiv och barnrättsperspektiv inte är synonyma begrepp. *Barnets perspektiv* tar sikte på barns egen syn på sitt liv och sin omvärld baserat på barnets ålder, mognad, erfarenheter, tradition, kultur och nuvarande livssituation. Vuxna kan endast ta del av barnets perspektiv när barnet själv berättar. *Barnperspektiv* är den enskilda vuxnes syn på barnet, barndom och barndomens villkor. Vuxna bygger sitt barnperspektiv på egna erfarenheter

²³ Se Schiratzki (2019) s. 13.

²⁴ Se Sandgren (2021) s. 54.

²⁵ Se Prop. 2017/18:186 och SOU 2016:19.

från barndomen, barn i den egna närheten, tradition, kultur, personliga värderingar och professionell kunskap. Barnperspektivet påverkas också av samhällets barnsyn, som formas av bland annat lagstiftning, normer och attityder.²⁶

Barnrättsperspektiv innebär att säkerställa barnets rättigheter i alla åtgärder som rör barn.²⁷ Detta innebär att alla besluts- och arbetsprocesser är barnrättsbaserade, det vill säga att barnkonsekvensanalyser och/eller prövningar av barnets bästa har gjorts.²⁸ Även barnkonventionen grundar sig i ett barnrättsperspektiv, vilket tar sig i uttryck i att synen på barn som rättighetsbärare är en grundpelare i konventionen och att den skapar ett barnperspektiv på mänskliga rättigheter.²⁹ Barnrättskommittén definierar barnrättsperspektivet på följande sätt. Barn är rättighetsbärande individer som ska respekteras och vars mänskliga värdighet samt fysiska och psykiska integritet ska främjas. Respekten för barnets värdighet, liv, överlevnad, välfärd, hälsa, utveckling, deltagande och rätt till icke-diskriminering bör etableras och värnas som det främsta målet med konventionsstaternas barnpolitik.³⁰ Genom att garantera att barns rättigheter beaktas vid åtgärder och beslut beträffande barn, appliceras ett barnrättsperspektiv.³¹

Barnrättsperspektivet genomsyrar samtliga delar av denna framställning. I uppsatsens andra kapitel redogörs för barnets bästa och övriga grundläggande rättigheter som ska beaktas vid åtgärder som berör barn. Detta kapitel används som grund i uppsatsens andra och tredje frågeställning. Genom att undersöka nuvarande straffrättsliga lagstiftning och det lagförslag som presenteras utifrån barnkonventionens rättigheter, med särskilt fokus på artikel 19, appliceras ett barnrättsperspektiv.

1.6 Disposition

Uppsatsen är, utöver detta inledande kapitel, disponerad i fyra huvudkapitel. I detta avsnitt ger jag en kort översikt över den disposition jag valt för resterande del av uppsatsen. Jag motiverar även varför jag valt att lägga upp uppsatsen på det sätt jag gjort.

I kapitel två redogörs för barnets bästa i såväl nationell som internationell rätt, följt av en genomgång av några av barnkonventionens mest centrala artiklar, med särskilt fokus på artikel 19. Kapitlets övergripande syfte är att fastställa innebörden av artikel 19 samt att tidigt ge läsaren en förståelse för vad psykiskt våld och försummelse är, och hur dessa begrepp bör tolkas i förhållande till varandra. Eftersom uppsatsen första frågeställning ämnar fastställa

²⁶ Se Barnombudsmannen (2021).

²⁷ Se Prop. 2009/10:232 s.11.

²⁸ Se avsnitt 2.3. om barnets bästa.

²⁹ Se Grahn-Farley (2019) s. 13.

³⁰ Se CRC/C/GC/13 p. 59.

³¹ Se Prop. 2009/10:232 s. 11.

gällande rätt för psykiskt våld mot barn, och det inom straffrätten inte finns en enhetlig förståelse för begreppet, blir denna del viktig för att ge läsaren goda förutsättningar att ta till sig den fortsatta framställningen. I kapitel tre undersöks tre straffrättsliga lagstiftningar som reglerar psykiskt våld mot barn i Sverige utifrån den definition som fastställs i kapitel två. I detta kapitel redogörs bland annat för hur bestämmelserna är avsedda att tillämpas enligt motiven, samt hur de faktiskt tillämpas i praktiken. I detta kapitel besvaras således uppsatsens första frågeställning. I kapitel fyra redogörs författningsförslaget om psykisk misshandel som presenterats i utredningen om straffansvar för psykiskt våld. I detta kapitel lyfts de överväganden utredaren gjort i förhållande till barn och unga, som anses vara en särskilt skyddsvärd grupp. Det femte och sista kapitlet sammanfattar uppsatsen och besvarar den andra och tredje frågeställningen.

2 BARNETS RÄTTIGHETER

2.1 Inledning

Det övergripande syftet med detta kapitel är fastställa innebörden av artikel 19 i barnkonventionen som utgör basen för uppsatsens andra och tredje frågeställning. I detta kapitel redogörs även barnrättskommitténs definitioner av rekvisiten psykiskt våld och försummelse, samt hur begreppen ska förstås i förhållande till varandra. Kapitlet inleds med en redogörelse för barnets bästa i både nationell rätt och i barnkonventionen (avsnitt 2.2). Därefter följer en redogörelse av barnkonventionens grundläggande artiklar, med särskilt fokus på artikel 19 (avsnitt 2.3). Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning och kommentar.

2.2 Barnets bästa

Principen om barnets bästa är en grundläggande princip som kommer till uttryck i såväl nationell rätt som i internationella konventioner. I nationell rätt återfinns principen bland annat i portalparagrafen 6 kap. 2 a § föräldrabalken (FB). I förarbetena till denna lag framhävs att barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och att bedömningen ska bygga på kunskap och erfarenhet i kombination med barnets egen utsaga. Det uttrycks även att hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Paragrafens andra stycke fastställer att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästas särskild vikt vid risken att barnet far illa och barnets behov av god kontakt med båda föräldrar.³²

Principen om barnets bästa kommer vidare till uttryck i art. 3 i barnkonventionen där det stadgas att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. Artikelns andra stycke fastställer att konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet. Konventionsstaterna ska vidare vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder som krävs för detta ändamål.³³ Barnkonventionen refererar även uttryckligen till barnets bästa i en rad andra artiklar.³⁴

Barnrättskommittén framhäver att barnets bästa måste stå i överenskommelse med hela barnkonventionen, inklusive skyldigheten att skydda barn från alla former av våld. Barnets bästa får inte användas för att rättfärdiga förfaranden som strider mot barnets fysiska och psykiska integritet. En vuxens bedömning av vad som är barnets bästa får inte gå före rättigheterna i barnkonventionen.

³² Se Prop. 2020/21:150 s. 129.

³³ Se art. 13 i barnkonventionen.

³⁴ Se exempelvis art. 9, 10, 18 & 20 i barnkonventionen.

Barnrättskommittén understryker vidare att barnets bästa bäst tillgodoses genom förebyggande av alla former av våld, främjande av positiv barnuppfostran och investeringar i samhällsbaserade resurser för att genomföra ett barnrättsbaserat och integrerat system för skydd av och stöd till barn.³⁵

Syftet med barnets bästa är att säkerställa både fullt och faktiskt åtnjutande av alla de rättigheter som erkänns i konventionen och barnets helhetsutveckling.³⁶ Barnrättskommittén delar upp begreppet barnets bästa i tre delar, som en materiell rättighet, som en grundläggande rättslig tolkningsprincip och som ett tillvägagångssätt. Barnets bästa som en materiell rättighet innebär att artikel 3.1 i barnkonventionen, som ger uttryck för barnets bästa, är direkt tillämplig och kan åberopas i domstol. Artikel 3 skapar en reell skyldighet för staterna att beakta barnets bästa när olika intressen vägs mot varandra i beslut som gäller barn. Barnets bästa som en *grundläggande rättslig tolkningsprincip* innebär att om en rättsregel kan tolkas på mer än ett sätt ska den tolkning som bäst tillgodoser barnets bästa äga företräde. Tolkningsramarna är rättigheterna som skyddas i konventionen och dess fakultativa protokoll. Slutligen innebär barnets bästa som *ett tillvägagångssätt* att det vid beslutsfattande som påverkar enskilda barn, identifierade grupper av barn eller barn i allmänhet måste det finnas en utvärdering av de eventuella positiva eller negativa konsekvenserna för barnet eller barnen. Dessutom måste beslutsmotiveringen tydligt visa att man har tagit hänsyn till barnets bästa. Det innebär att konventionsstaterna ska förklara hur man har vägt in barnets bästa i beslutet genom att beskriva vad som anses vara bäst för barnet, vilka kriterier som har använts och hur barnets intressen har vägts mot andra faktorer, oavsett om de är övergripande policyfrågor eller enskilda fall.³⁷

2.3 Barnkonventionen

2.3.1 Barnrättskommittén

Barnrättskommittén har till uppgift att se till att alla länder som ratificerat barnkonventionen efterlever den.³⁸ Länderna har regelbundna rapporteringskrav till barnrättskommittén. Rapporteringsskyldigheten innefattar bland annat de lagar och regler som länderna tagit fram för att förbjuda våld. Rapporterna bör specificera vem som har ansvaret för barnet och familjen vid varje steg av ett ingripande, vad ansvaret innebär, i vilka situationer som yrkesutövare kan ingripa samt hur olika aktörer samarbetar.³⁹ Barnrättskommittén publicerar sedan allmänna kommentarer om hur konventionsländer ska tolka olika artiklar och teman. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 publicerades 2011 bland annat med syftet att vägleda konventionsstaterna i att förstå sina skyldigheter enligt artikel 19 i konventionen. Den allmänna

³⁵ Se CRC/C/GC/13 p. 61.

³⁶ Se CRC/C/GC/14 p. 4.

³⁷ Se CRC/C/GC/14 p. 6 och Prop. 2017/18:186.

³⁸ Se art. 43 i barnkonventionen.

³⁹ Se CRC/C/GC/8 p. 53.

kommentaren baseras på ett antal grundläggande antaganden och observationer som exempelvis att inget våld mot barn är motiverat, att allt våld mot barn kan förebyggas och att barn ska ses som rättighetsbärande individer vars psykiska och fysiska integritet ska respekteras.⁴⁰

2.3.2 Grundläggande principer

Barnkonventionen gäller sedan den 1 januari 2020 som svensk lag.⁴¹ I och med att barnkonventionen blivit svensk lag har utrymmet för att göra egna tolkningar av betydelsen i barnkonventionens artiklar krympt. Som lag måste barnkonventionen tolkas enligt de grundläggande principerna i den svenska rättsordningen, sakligt och opartiskt. Detta, till skillnad från tidigare då man kunde välja att lyfta vissa delar och bortse från andra, begränsar möjligheten att tolka lagen på ett selektivt sätt för att främja en specifik agenda.⁴² Detta innebär vidare att det är av avgörande betydelse att fastställa om en viss artikel är rättsligt bindande eller inte. Särskilt är det viktigt för att avgöra om en rättighet är utformad som en inkrävbar skyldighet eller enbart som uppmaning att vidta ytterligare åtgärder för att skydda barn inom det område som den aktuella artikeln täcker. Det är också viktigt att fastställa om en rättighet är formulerad som en målstadgande som riktar sig till politiker att genom antingen lagstiftning eller politiska beslut förverkliga rättigheten.⁴³

Domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av konventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.⁴⁴ Det finns ingen rangordning av rättigheterna i konventionen. Alla rättigheter är för barnets bästa och ingen rättighet ska kunna inskränkas av en negativ tolkning av barnets bästa.⁴⁵ Barnkonventionen ska således ses som en helhet och artiklarna ska tolkas och tillämpas i relation till varandra. Barnrättskommittén har lyft fram några så kallade grundprinciper, artiklarna 2, 3, 6 och 12, som har en särskild relevans för genomförandet av konventionens rättigheter.⁴⁶ Artikel 2.1 fastställer att rättigheterna i barnkonventionen gäller alla barn, oavsett medborgarskap, inom en stats jurisdiktion. Artikel 3.1 fastställer barnets bästa.⁴⁷ Artikel 6 garanterar barn den grundläggande rätten till liv och stadgar att en stat ska säkerställa barns överlevnad och utveckling till det yttersta av statens förmåga. Artikel 12 berör rätten för barn att uttrycka sina åsikter och få dessa beaktade. Barnrättskommittén understryker också att barnkonventionen, liksom alla

⁴⁰ Se CRC/C/GC/13, p. 3.

⁴¹ Se Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁴² Se Grahn-Farley (2021) s. 37.

⁴³ Se Grahn-Farley (2021) s. 37.

⁴⁴ Se Prop. 2017/18:186 s. 74 & 86.

⁴⁵ Se CRC/C/GC/14 p. 4.

⁴⁶ Se CRC/C/GC/5 p. 12 & Schiratzki (2019), s. 34.

⁴⁷ Se avsnitt 2.2.

instrument för mänskliga rättigheter, måste betraktas som ett levande instrument vars uttolkande utvecklas med tiden.⁴⁸

2.3.3 Artikel 19: Skydd mot övergrepp

Artikel 19.1 i barnkonventionen föreskriver att en konventionsstat är skyldig att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

Artikel 19 i barnkonventionen ger inget utrymme för någon grad av legaliserat våld mot barn. Alla former av våld mot barn, oavsett frekvens eller svårighetsgrad, är oacceptabla. Det krävs inte heller något uppsåt att skada barnet för att definitionen av våld ska vara uppfylld. Staterna kan använda faktorer som frekvens, svårighetsgrad och uppsåt för att utveckla strategier för att skydda barn mot våld. Detta får dock inte försvaga barnets absoluta rätt till mänsklig värdighet och fysisk och psykisk integritet genom att beskriva vissa former av våld som acceptabla.⁴⁹

Artikelns omfattning gäller barn som lever med en eller båda föräldrar, vårdnadshavare eller är i annan persons vård. Det framgår inte uttryckligen av artikeln vad som avses med annan persons vård.⁵⁰ Barnrättskommittén har uttryckt att rekvisitet omfattar personer med tydligt erkänt juridiskt, yrkesetiskt eller kulturellt ansvar för barnets säkerhet, hälsa, utveckling och välfärd. Detta kan omfatta adoptivföräldrar, förmyndare, släktingar, utbildnings- och skolpersonal, barnskötare, idrottstränare och omvårdare inom hälso- och sjukvård.⁵¹

Artikel 19 överlappar med en rad artiklar som syftar till att skydda barn.⁵² Artikel 19 ska förstås som en portalartikel som leder till de mer specifikt formulerade artiklarna som är rättsligt bindande. På grund av formuleringen av artikeln är det inte helt självklart att den i sig är rättsligt bindande, men mycket talar för att den kan vara ett rättsligt bindande målstadgande. I denna fråga inväntas rättstillämparens tolkning av artikeln. Artikel 19 är vidare inte inkrävbar av den enskilde utan riktar sig mot konventionsstaterna att vidta ”alla lämpliga lagstiftningsåtgärder”.⁵³

⁴⁸ Se CRC/C/GC/8 p. 20.

⁴⁹ Se CRC/C/GC/13 p. 17.

⁵⁰ Se SOU 2020:63 s. 780 och Grahn-Farley (2019) s. 115.

⁵¹ Se CRC/C/GC/13 p. 28 och 33–36.

⁵² Se exempelvis barnkonventionens art. 17 (skydd mot skadlig information), art. 24 (skydd mot skadliga traditioner) och art. 37 (skydd mot tortyr).

⁵³ Se Grahn-Farley (2019) s. 114.

I följande avsnitt analyseras rekvisiten ”alla lämpliga lagstiftningsåtgärder”, ”psykiskt våld” och ”försumlig behandling”.

2.3.3.1 *Alla lämpliga lagstiftningsåtgärder*

En konventionsstat är enligt 19.1 i barnkonventionen skyldig att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn mot alla former av våld. Artikel 19.2 ger viss vägledning för vad som avses med lämpliga lagstiftningsåtgärder, men i övrigt lämnas denna fråga öppen för respektive stat att avgöra.⁵⁴

Artikel 19.2 Sådana skyddsåtgärder bör, där så är lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och de personer som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa och, där så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

Principen om barnets bästa (art 3.1 i barnkonventionen) ska beaktas vid utformning av all lagstiftning som rör barn. Bedömningen av barnets bästa ska till viss del bygga på barns egna upplevelser och åsikter (art 12 i barnkonventionen).⁵⁵ För rättsliga ingripanden finns ett krav på lämplighet. Det innebär att någon form av bedömning eller avvägning måste ske innan beslut om rättsliga ingripanden fattas. Bestämmelsen bör läsas mot bakgrund av både artikel 16, om skydd mot godtyckliga och olagliga ingrepp i familjelivet, och artikel 9, som bland annat ställer vissa processuella krav på förfaranden där barn skiljs från sina föräldrar mot deras vilja.⁵⁶

Barnrättskommittén lyfter särskilt fram den roll lagstiftande organ har i att upprätthålla barnets bästa. Enligt kommittén visar den skyldighet konventionsstaterna har gällande sina lagstiftande organ att artikel 3.1 i barnkonventionen gäller barn i allmänhet och inte bara som individer. Detta innebär att varje gång en lag eller bestämmelse antas ska beslutet tas med hänsyn till barnets bästa. Kommittén menar vidare att övriga rättigheter också behöver beaktas, eftersom syftet med barnets bästa är att säkerställa att barn kan åtnjuta alla de rättigheter som erkänns i konventionen.⁵⁷

Barnrättskommittén menar att skydd från alla former av våld inte bara ska beaktas med avseende av barnets rätt till liv och överlevnad, utan även mot bakgrund av rätten till utveckling. Därmed innefattar statens skyldighet ett heltäckande skydd mot våld och utnyttjande som kan äventyra ett barns rätt till liv, överlevnad och utveckling.⁵⁸ Vad gäller begreppet utveckling har

⁵⁴ Se SOU 2020:63 s. 783.

⁵⁵ Se SOU 2020:63 s. 783 f.

⁵⁶ Se SOU 2020:63 s. 789.

⁵⁷ Se CRC/C/GC/14 p. 31.

⁵⁸ Se CRC/C/GC/13 p. 62.

barnrättskommittén fastslagit att konventionsstaterna ska tolka det i dess mest omfattande innebörd. Begreppet ska således tolkas ”som ett helhetsbegrepp vilket omfattar barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling”.⁵⁹

2.3.3.2 *Psykiskt våld och försummelse*

I artikel 19 i barnkonventionen benämns psykiskt våld och vanvård och försummelse (benämns härnäst endast som försummelse) som två skilda begrepp. I barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 definieras psykiskt våld i punkt 21 och försummelse i punkt 20.⁶⁰ Detta avsnitt inleds med fullständiga utdrag från barnrättskommitténs definitioner av begreppen. Eftersom begreppen i viss mån överlappar varandra, och barnrättskommittén inte ger någon vägledning kring hur begreppen bör tolkas i förhållande till varandra, avslutas avsnittet med en systematisering av definitionerna.

Följande är ett utdrag från Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 angående hur staterna ska tolka begreppet psykiskt våld.

”21. Psykiskt våld. ”Psykiskt våld”, så som det används i konventionen, definieras ofta som psykisk misshandel, psykiska övergrepp, verbala kränkningar och känslomässiga övergrepp eller emotionell vanvård, vilket kan omfatta

- a) alla former av varaktiga skadliga interaktioner med barnet, exempelvis att förmedla till barnen att de är värdelösa, oälskade, oönskade, utsatta för fara eller bara av värde för att tillgodose någon annans behov
- b) att skrämma, terrorisera och hota, att utnyttja och förleda, att avvisa och stöta bort, att isolera, negligera och favorisera
- c) att vägra ge känslomässig respons, att försumma den psykiska hälsan, de medicinska behoven och utbildningsbehoven
- d) förolämpningar, tillmälen, förödmjukelser, nedvärderingar, förlöjliganden och att sära barnets känslor
- e) exponering för våld i hemmet
- f) att placeras i isolering eller under förödmjukande eller förnedrande förhållanden i förvar
- g) psykisk mobbning och pennalism, utövad av vuxna eller andra barn, bland annat via informations- och kommunikationsteknik som mobiltelefoner och internet (så kallad ”nätmobbing”).”⁶¹

Följande är ett utdrag från Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 angående hur staterna ska tolka begreppet försummelse.

⁵⁹ Se CRC/C/GC/5 p. 12.

⁶⁰ Se CRC/C/GC/13 p. 20 & 21.

⁶¹ Se CRC/C/GC/13 p. 21.

”20. Vanvård eller försumlig behandling. Vanvård innebär underlåtenhet att uppfylla barnens fysiska och psykiska behov, att inte skydda dem mot fara eller att underlåta att utnyttja vård, födelseregistrering eller andra tjänster när de som är ansvariga för barnens omvårdnad har medel, kunskap och tillgång till tjänster för att göra det. Det omfattar

- a) fysisk vanvård: underlåtenhet att skydda barnet från skada, bland annat genom brist på tillsyn, eller underlåtenhet att tillgodose barnets grundläggande behov, till exempel tillräcklig föda, husrum, kläder och grundläggande sjukvård
- b) psykisk eller känslomässig vanvård: bland annat avsaknad av emotionellt stöd och kärlek, kronisk ouppmärksamhet gentemot barnet, omvårdare som är ”psykiskt otillgängliga” genom att negligera små barns tecken eller signaler, och exponering för våld i parrelationer, narkotika- eller alkoholmissbruk
- c) vanvård av barnens fysiska eller psykiska hälsa: vägran att ge tillgång till nödvändig sjukvård
- d) pedagogisk vanvård: underlåtenhet att följa lagar som kräver att omvårdare ska se till att deras barn får utbildning genom skolgång eller på annat sätt
- e) övergivande: ett bruk som är ett stort problem, och som i vissa samhällen i oproportionerligt hög grad drabbar bland annat utomäktenskapliga barn och barn med funktionsnedsättning”

Enligt Barnrättskommittén innebär försummelse således att barnens fysiska och psykiska behov inte uppfylls, att de inte skyddas från fara, eller att de som är ansvariga för barnens omvårdnad inte utnyttjar befintliga resurser och tjänster även fast de har medel, kunskap och tillgång för att göra det.⁶²

Begreppet psykiskt våld har en väldigt bred och omfattande definition i barnkonventionen. Definitionen innehåller en nästintill uttömmande lista på vad psykiskt våld mot barn kan tänkas innefatta. I denna definition ingår emotionell vanvård, vilket är synonymt med begreppet psykisk eller känslomässig vanvård som används i definitionen av försummelse. Ett ytterligare exempel där dessa definitioner överlappar varandra är i frågan om exponering av våld. I definitionen av psykiskt våld formuleras detta som ”exponering av våld i hemmet” och i definitionen av försummelse formuleras det som ”exponering för våld i parrelationer”. Den sistnämnda formuleringen kategoriseras som en del av den psykiska och känslomässiga vanvården. Även försummelse av den psykiska hälsan listas i båda definitioner. Detta innebär att viss form av försummelse, i synnerhet emotionell sådan, ingår i begreppsbyggnaden för psykiskt våld. Motsatsvis, ingår även viss form av psykiskt våld i begreppsbyggnaden för försummelse. Sammanfattningsvis kan konstateras att definitionerna överlappar varandra och det går således inte att behandla det ena utan att beröra det andra.

⁶² Se CRC/C/GC/13 p. 20.

2.4 Sammanfattning

Barnkonventionen ska ses som en helhet och artiklarna ska tolkas och tillämpas i relation till varandra. Det finns således ingen rangordning av rättigheterna i barnkonventionen. Alla rättigheter är för barnets bästa och ingen rättighet ska kunna inskränkas av en negativ tolkning av barnets bästa. Syftet med barnets bästa är att säkerställa både fullt och faktiskt åtnjutande av alla de rättigheter som erkänns i barnkonventionen. Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Begreppet utveckling ska tolkas som ett helhetsbegreppet som omfattar barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Bedömningen av barnets bästa ska till viss del bygga på barns egna upplevelser och åsikter (art 12 i barnkonventionen).

Som nämnt i avsnitt 2.2. delar Barnrättskommittén upp begreppet barnets bästa i tre delar, som en materiell rättighet, en grundläggande rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt. Att barnets bästa kan tillämpas som ett tillvägagångssätt innebär att det vid beslutsfattande som berör barn i alla bemärkelser måste finnas en utvärdering av de eventuella positiva eller negativa konsekvenserna beslutet kan ha för barn. Beslutsmotiveringen måste dessutom tydligt visa att man har tagit hänsyn till barnets bästa. Det innebär att konventionsstaterna ska förklara hur man har vägt in barnets bästa i beslutet genom att beskriva vad som anses vara bäst för barnet, vilka kriterier som har använts och hur barnets intressen har vägts mot andra faktorer. Principen om barnets bästa ska således beaktas vid utformning av all lagstiftning som berör barn.

Artikel 19 i barnkonventionen innebär ett långtgående skydd mot alla former av våld. Våldsbegreppet är brett definierat och tar inte hänsyn till uppsåt, frekvens eller svårighetsgrad. Artikel 19.2 ger viss vägledning i vad som avses med lämpliga lagstiftningsåtgärder, men i övrigt lämnas frågan öppen för respektive stat att avgöra. Begreppen psykiskt våld och försummelse överlappar varandra och barnkonventionen ger ingen vägledning i hur dem är tänka att tolkas i förhållande till varandra. I analysens avsnitt 5.3 utvecklas vilka svårigheter otydligheter kring begreppen skapar, främst i förhållandet till lagförslaget om psykisk misshandel.⁶³

⁶³ Se avsnitt 5.3.

3 PSYKISKT VÅLD MOT BARN I STRAFFRÄTTEN

3.1 Inledning

Att utreda vad som utgör gällande rätt för psykiskt våld mot barn är inte en helt enkel uppgift då det i dagsläget inte finns en enhetlig definition av begreppet.⁶⁴ Förevarande kapitel utgår från Barnrättskommitténs definition av psykiskt våld som undersökts i kapitel två.⁶⁵ Kapitlet behandlar barnfridsbrottet (avsnitt 3.3), misshandelsbrottet (avsnitt 3.4) och det grova fridskränkingsbrottet (avsnitt 3.5). I utredningen för stärkt straffansvar för psykiskt våld lyftes även olaga tvång, olaga hot och ofredande som brott som skulle kunna bli aktuella när någon utsätts för psykiskt våld. Uppsatsen är avgränsad från att undersöka dessa brottsformer. Eftersom de ingår i brottskatalogen för det grova fridskränkingsbrottet berörs de dock kort inom ramen för avsnitt 3.5.3. Kapitlet inleds med ett avsnitt rörande barn som brottsoffer i straffrätten (avsnitt 3.2) och avslutas med en kort sammanfattning av kapitlet (avsnitt 3.6).

3.2 Barn som brottsoffer i straffrätten

Principen om barnets bästa har fått genomslag i flera nationella lagstiftningar, främst inom familjerätten och socialrätten där barns utsatthet ofta står i fokus. Däremot är principen om barnets bästa inte implementerad i BrB och barnets bästa är inte en central fråga för bedömningen i ett brottmål. Beviskravet i brottmål är högt ställt och samma beviskrav gäller oavsett om målsäganden är ett barn eller en vuxen.⁶⁶ Inom straffrätten beaktas barns särskilt utsatta ställning främst vid bedömning av brottets svårighetsgrad och vid straffvärdebedömningen.⁶⁷ Brott mot barn leder i många fall till att brottet rubriceras som allvarligare än motsvarande brott mot en vuxen.⁶⁸ Vid straffvärdesbedömningen kan brott mot barn utgöra en försvårande omständighet om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till en närstående person.⁶⁹ Det räcker att brottet typiskt sett är sådant att barns trygghet och tillit skulle kunna skadas för att straffskärpning ska kunna ske. Det krävs således inte att man i varje enskilt fall kan bevisa att så har skett. Till närstående räknas barns föräldrar, vårdnadshavare, fosterföräldrar, sammanboende samt vissa andra vuxna som barnet har en förtroendefull relation till. Till dessa räknas exempelvis mor- och farföräldrar, mosttrar och fastrar.⁷⁰ Därtill kan det i sig utgöra en försvårande omständighet om brottet begås mot

⁶⁴ Jfr Ds 2022:18 s. 25 ff.

⁶⁵ Se avsnitt 2.3.3.2.

⁶⁶ Se Andersson & Kaldal (2020) s. 31 och jfr Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 30 ff.

⁶⁷ Se Andersson & Kaldal (2020) s. 30.

⁶⁸ Se exempelvis avsnitt 3.4.2.

⁶⁹ Se 29 kap. 2 § BrB (1962:700).

⁷⁰ Se Ågren, BrB (1962:700) 29 kap. 2 § p. 8, Karnov, 2023-04-03 (JUNO) och Prop. 2002/03:53 s. 69 ff.

ett barn, av en vårdnadshavare eller som ett led i en uppfostringsmetod som skulle kunna ge barnet mer långsiktiga skador.⁷¹ När barn är målsäganden föreligger dessutom en extra utmaning i att barnet ska kunna berätta vad det har varit med om på ett sätt som möjliggör för domstolen att avgöra om rekvisiten för ett brott är uppfyllda.⁷²

3.3 Barnfridsbrott

4 kap. 3 § BrB

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,
2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,
3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt ofredande mot barn, sexuellt ofredande, grovt sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,
4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för *barnfridsbrott* till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för *grovt barnfridsbrott* till fängelse i högst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.”

3.3.1 Det straffbara området

Sedan den 1 juli 2021 är det straffbart att utsätta ett barn i en nära relation för att se eller höra vålds- och sexualbrott. Det straffbara beteendet består i att låta ett barn, som är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och den som gärningen begås mot, bevittna vissa utpekade brottsliga gärningar. I paragrafens första stycke finns en uttömmande lista på de brottsliga gärningar som det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna. De

⁷¹ Se SOU 2020:63 s. 805.

⁷² UNICEF Sverige (2019) s. 14.

uppräknade gärningarna är sådana som typiskt sett anses kunna skada barnets tillit och trygghet i relationen till gärningspersonen eller den som utsatts för grundbrottet.⁷³

Med bevittna avses enligt förarbetena att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen. Det är inte tillräckligt att ett barn ser följderna av gärningen eller upplever att ett brott kanske kommer begås. Barnet måste på något sätt ha upplevt, dvs sett eller hört, något moment i den straffbara gärningen. Exempelvis skulle det kunna vara att barnet sett eller hört våld eller högljudda och aggressiva uttalanden. Däremot behöver ett barn inte ha upplevt hela händelseförloppet för att straffansvar ska bli aktuellt. Vad ett barn behöver ha upplevt beror på vilket grundbrott det är fråga om. Barn behöver inte heller förstå att det är fråga om ett brott eller ha förmåga att ge uttryck för sin upplevelse. Det som ska bevisas är om barnet sett eller hört något av den brottsliga handlingen. Genom att ge barn status som målsägande i dessa mål anses stärka deras straffrättsliga skydd.⁷⁴

Som exempel tas ett spädbarn som är i sin mammas famn när mamman blir utsatt för våld. Trots att barnet inte har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser, så anses barnet ha bevittnat gärningen. Barn som hör en förälder hota den andra föräldern på ett utåtagerande eller högljutt sätt men som med anledning av en intellektuell funktionsnedsättning har svårighet att förstå innebörden av hotet. Framförs hoten på ett språk som inte barnet förstår och det inte finns något i övrigt som gör att barnet kan uppfatta det hotfulla beteendet är det däremot tveksamt om barnet kan anses ha bevittnat beteendet. Straffbestämmelsen förutsätter inte någon insikt hos barnet om det varit fråga om ett brott som ingår i brottskatalogen. Det är inte heller nödvändigt att barnet befinner sig i samma rum eller ens på samma plats som gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Barn som till exempel hör hur hot framförs över telefon eller bevittnar ett övergrepp över internet i realtid omfattas också av begreppet bevittna.⁷⁵ Det krävs inte heller att det bevittnande barnet har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser. Bestämmelsen är således tillämplig även då ett barn som med anledning av exempelvis låg ålder eller funktionsnedsättning inte kan berätta om sina upplevelser.⁷⁶

Straffbara försök till brott som ingår i brottskatalogen omfattas. För straffansvar krävs det att det brott som barnet har bevittnat är styrkt på det sätt som det krävs i brottmål i allmänhet. Det finns således ett mycket nära samband mellan grundbrottet och bevittnandebrottet. Utgångspunkten ska därför vara att de två brotten prövas i samma rättegång.⁷⁷

Förutsättningen för straffansvar är att barnet är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och den som utsatts för grundbrottet. Bedömningen måste utgå från ett barnperspektiv. Begreppet närstående kan, utifrån barnets perspektiv, inkludera barnets föräldrar, nya partners till barnets

⁷³ Se Prop. 2020/21:170 s. 45.

⁷⁴ Se Prop. 2020/21:170 s. 24.

⁷⁵ Se Prop. 2020/21:170 s. 24.

⁷⁶ Se Prop. 2020/21:170 s. 45.

⁷⁷ Se Prop. 2020/21:170 s. 46.

föräldrar, syskon, och bonussyskon. I vissa sammanhang kan även mor- och farföräldrar, mosttrar, fastrar, morbröder, farbröder och kusiner omfattas. Det som är avgörande är vilken relation och känslomässig anknytning barnet har till personen. En omständighet som talar för förekomsten av närståendeförhållande är om barnet bor eller har bott tillsammans med gärningspersonen eller den som utsatts för grundbrottet. För straffansvar krävs uppsåt för samtliga brottsrekvisit. Uppsåtet ska således täcka såväl grundbrottet som att det funnits ett barn som har bevittnat gärning. Det räcker att det har funnits ett likgiltighetsuppsåt.⁷⁸

3.3.2 Gradindelning

Straffvärdet för barnfridsbrott är fängelse i högst två år. I ringa fall är straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Bedömningen om brottet är ringa ska göras med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Utgångspunkt vid bedömningen bör vara straffskalan för det brott som gärningen som bevittnas utgör. Barnfridsbrottet skulle kunna anses ringa om barnet bevittnat ett mindre allvarlig ofredande eller hemfridsbrott som inte är grovt. Bevittnande av misshandel av normalgraden bör dock i regel bedömas som barnfridsbrott av normalgraden. Barnfridsbrottet skulle i vissa fall kunna få ett högre straffvärde än straffvärdet för grundbrottet. Exempel på fall då så skulle kunna ske är när det funnits ett uttalat syfte med att begå gärningen inför barnet eller i syfte att bestraffa barnet. Straffskalan för grovt barnfridsbrott är fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om den gärning som har bevittnats varit av mycket allvarlig art eller om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet. Exempel på när gärningspersonen kan anses ha visat särskild hänsynslöshet är när den bevittnade gärningen har begåtts i syfte att straffa eller förnedra barnet.⁷⁹

3.3.3 Barnfridsbrottet som en form av psykiskt våld

Rekvisitet bevittna har i förarbeten till barnfridsbrottet beskrivits som en form av psykiskt våld.⁸⁰ Förarbetena hänvisar till forskning som hävdar att barn inte kan vara opåverkade vittnen till våldet eftersom de ser, hör, känner och agerar. Alla former av fysiskt våld tillsammans med utsatthet, kränkningar och kontrollerande beteenden är skadliga för barnet. Hot, kränkningar och oro har visat sig kunna vara lika skadliga för barnet som det fysiska våldet. Forskning visar dessutom att det kan vara mer skadligt för ett barn att bevittna våld i hemmet än att själv utsättas för våld. När en förälder slår eller förgriper sig på en annan förälder blir barnet känslomässigt övergivet och skyddslöst. Detta kan skada barnets anknytning till sina omsorgspersoner. Studier visar att barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar löper högre risk att utveckla

⁷⁸ Se Prop. 2020/21:170 s. 46.

⁷⁹ Se Prop. 2020/21:170 s. 46.

⁸⁰ Jfr med barnrättskommitténs definitioner av psykiskt våld och försummelse i avsnitt 2.3.3.2.

posttraumatiskt stressyndrom och mår generellt sett sämre än barn som inte har utsatts.⁸¹

3.4 Misshandel

3 kap. 5 § BrB Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom, eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för *misshandel* till fängelse i högst två år, eller om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

3.4.1 Det straffbara området

Det brottsliga resultatet vid misshandel delas upp i fem kategorier; kroppsskada, sjukdom, smärta, vanmakt och med vanmakt direkt jämförbart tillstånd.⁸² För psykiskt våld blir rekvisiten att tillfoga samt sjukdom relevanta att undersöka. Kroppsskada, smärta, vanmakt och vanmaktsliknande tillstånd förutsätter fysiska effekter och kommer därför inte redogöras närmare inom ramen för denna framställning.⁸³

Handlingsverbet att tillfoga är mycket öppet och det anges inte i lagtexten på vilka olika sätt misshandel kan förövas. Således kan misshandel förövas på många olika sätt, till exempel genom psykiska medel.⁸⁴ Inte heller är det utslutet att ansvar för misshandel kan inträda vid underlåtenhet att agera i vissa fall, eftersom handlingsverbet tillfoga (i betydelsen förorsaka), anses omfatta även underlåtenhet.⁸⁵ Ansvar för misshandel vid fysisk försummelse och vård kan aktualiseras om övriga förutsättningar för straffansvar för underlåtenhet är uppfyllda.⁸⁶ Förutsättning för straffrättsligt ansvar för underlåtenhet är att den ansvarige befinner sig i en garantställning.⁸⁷

Rekvisitet sjukdom är exempelvis kroppssjukdom, inklusive könssjukdom, psykiskt sjukdom, psykisk invaliditet och psykiskt lidande som medför en medicinsk påvisbar effekt (såsom psykisk chock i medicinsk mening eller en ångestneuros). Däremot infaller inte ett övergående, tämligen kortvarigt illamående.⁸⁸

För straffansvar krävs att ett kausalsamband mellan tillfogandet och de psykiska följderna kan styrkas. Det krävs även att gärningspersonen haft uppsåt till sådana följder. Vid allvarliga former av psykiskt våld skulle det vara

⁸¹ Se SOU 2019:32 s. 58 och Prop. 2002/03:53 s. 82.

⁸² Se Jareborg m.fl. (2015) s. 28.

⁸³ Jfr Jareborg m.fl. (2015) s. 28 ff.

⁸⁴ Se Jareborg m.fl. (2015) s. 28 och Ds 2022:18 s. 168.

⁸⁵ Se Bexar, BrB (1962:700) 3 kap. 5 §, Karnov, 2023-04-03 (JUNO). Se även NJA 2013 s. 588 där HD fastställde att misshandelsbrott kan begås genom underlåtenhet.

⁸⁶ Se Ds 2022:18 s. 175.

⁸⁷ Se vidare om garantläran i Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 109–134.

⁸⁸ Se Jareborg m.fl. (2015) s. 28 och SOU 1953:14 s. 134.

möjligt att bevisa att de medicinskt påvisbara effekterna härrör från våldet, och ansvar för misshandel skulle då kunna aktualiseras. Det finns dock inga vägledande avgöranden från Högsta domstolen där misshandelsparagrafen tillämpats på detta vis.⁸⁹ Kravet på kausalitet mellan gärning och effekt är särskilt problematiskt vid psykisk misshandel eftersom möjligheten att bevisa orsakssamband mellan psykiskt våld och en medicinsk påvisbar psykisk effekt är begränsad. Särskilt när det är frågan om relativt lindrigt våld.⁹⁰ Psykiska besvär eller sjukdomar som orsakas genom att någon under lång tid behandlas illa är särskilt svåra att bevisa, eftersom det kan finnas andra orsaker till att det psykiska måendet försämrats under denna tid.⁹¹

3.4.2 Gradindelning

Avgörande för om brottet ska anses vara ringa är den sammanvägda bedömningen av alla omständigheter, inte endast svårigheten av den tillfogade skadan. Exempelvis skulle en provokation kunna leda till att misshandeln, trots att skadan inte är det, bedöms som ringa.⁹² Avsikten är emellertid att endast misshandel som framstår som tämligen bagatellartad, ska bedömas som ringa brott. Exempel på detta är slag i ansiktet med öppen hand vilket orsakar viss smärta och ordnad.⁹³

3 kap. 6 § BrB Är brott som avses i 5 § att anse som grovt, döms för *grov misshandel* till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Är brottet att anse som synnerligen grovt, döms för *synnerligen grov misshandel* till fängelse i lägst fem och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om kroppsskadan är bestående eller om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller om gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet.

Vid bedömning av om brottet är *grovt* beaktas om gärningen varit livsfarlig, om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet och råhet eller om den utsatta utsatts för en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom. Exempel på särskild hänsynslöshet eller råhet är när våld används mot någon i försvarslös ställning, exempelvis ett barn⁹⁴, en äldre person, en gravid kvinna eller en person med funktionshinder. Upprepade angrepp på nära anhöriga kan också bedömas som grova även om den tillfogade skadan varit lindrigare.

⁸⁹ Se Ds 2022:18 s. 169.

⁹⁰ Se Prop. 1992/93:141 s. 22 och Prop. 1997/98:55 s. 76.

⁹¹ Se Ds 2022:18 s. 172.

⁹² Se Jareborg m.fl. (2015) s. 30.

⁹³ Se t.ex. NJA 1996 s. 782, NJA 2003 s. 537 och NJA 2009 s. 776.

⁹⁴ Se NJA 1992 s. 85, NJA 2000 s. 612 och NJA 2003 s. 174.

Sammanfattningsvis fästs särskild vikt vid om misshandeln varit oprovoce-
rad, långvarig, påtagligt integritetskränkande eller riktad mot skyddslösa per-
soner.⁹⁵ Underlåtenhet att vid en allvarlig sjukdom låta ett barn komma under
läkarvård är ytterligare ett exempel på ett brott som kan bedömas som grovt i
enlighet med 3 kap. 6 § 1 st. BrB.⁹⁶

Vid bedömning av om brottet är *synnerligt grovt* beaktas om gärningen orsa-
kat synnerligt lidande, om kroppsskadan är bestående eller om gärningsper-
sonen visat synnerlig hänsynslöshet. Tanken är att endast de allra mest allvar-
liga fallen av grov misshandel ska anses uppfylla rekvisiten i bestämmelsens
andra stycke. Exempel på synnerlig hänsynslöshet är när grovt våld används
mot någon i försvarslös ställning, exempelvis ett barn, en äldre person, en
gravid kvinna eller en person med funktionshinder.⁹⁷ Gränsdragningen mel-
lan synnerlig hänsynslöshet och särskild hänsynslöshet är inte helt klar.⁹⁸

Vid gradindelning av misshandelsbrott beaktas även om misshandeln pågått
under lång tid eller utgjort ett led i allvarliga och upprepade övergrepp. Det
beaktas även om övergreppen varit systematiskt integritetskränkande och
nedbrytande. Vidare kan flerfaldig brottslighet mot samma offer verka i
straffskärpande riktning såväl för de enskilda brotten som för brottslighetens
samlade straffvärde.⁹⁹ Misshandel ingår inte sällan som ett led i andra mer
komplexa brottstyper, exempelvis i brottet grov fridskränkning i 4 kap. 4 §
BrB som behandlas i nästa avsnitt.

3.4.3 Misshandel i förhållande till föräldrarätten

Agaförbudet återfinns i 6 kap 1 § FB och innebär ett absolut förbud mot att
utsätta barn för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. För-
budet är en civilrättsliga bestämmelse utan några direkta sanktioner kopplade
till denna. Lydelsen *annan kränkande behandling* tillkom enligt förarbetena
med tanke på skadlig psykisk behandling av barn. Förbudet riktar sig mot
beteenden som kan innebära fara för barnets personlighetsutveckling, till ex-
empel när vårdnadshavare systematiskt fryser ut eller förlöjligar barnet.¹⁰⁰
Även gärningar som att öppna ett barns brev och liknande integritetskränk-
ningar kan, beroende på barnets ålder och mognadsgrad, träffas av förbudet
mot kränkande behandling.¹⁰¹

Vidare har agaförbudet som utgångspunkt ansetts innebära att aga av barn är
brottsligt, om motsvarande handling mot en vuxen är straffbar som

⁹⁵ Se Prop. 2009/10:147 s. 38 och Jareborg m.fl. (2015), s. 30.

⁹⁶ Se Jareborg m.fl. (2015) s. 29.

⁹⁷ Se Prop. 2009/10:147 s. 38.; Jareborg m.fl. (2015), s. 30. NJA 2020 s. 564.; NJA 2011
s. 89.

⁹⁸ Jfr exempelvis NJA 2011 s. 89 och NJA 2013 s. 1155.

⁹⁹ Se Jareborg m.fl. (2015) s. 30 f.

¹⁰⁰ Se Prop. 1978/79:67 s. 8.

¹⁰¹ Se Prop. 1978/79:67 s. 8.

misshandel.¹⁰² Det innebär att de handlingar som omfattas av agaförbudet, men som faller utanför innebörden av misshandelsbestämmelsen inte är straffbara. Enligt förarbetena avser den del av bestämmelsen som går utöver det våld som är straffbelagt att främst verka som ett ”pedagogiskt stöd i strävandena att övertyga föräldrar och andra om att inga former av våld får vara medel i barnens fostran.”¹⁰³ Lagstiftaren ansåg, av denna anledning, inte att det var påkallat att straffbelägga överträdelser av agaförbudet utöver vad som redan var straffbelagt genom brottsbalkens regler.¹⁰⁴

En annan svårighet vid bedömning och utredning av vårdnadshavares våld mot barn är att avgöra vilka handlingar som kan sägas falla inom ramen för en förälders tillsynsansvar och uppfostran av barnet och vad som utgör straffbart våld.¹⁰⁵ Många gånger gränsar nämligen gärningar till vad som omfattas av föräldrars tillsynsansvar och ansvar för barnets omsorg och fostran. 6 kap. 2 § FB, om föräldrars tillsynsansvar, ger ett begränsat utrymme att tolerera vissa former av ringa misshandel. Inom ramen för tillsynsplikten finns till exempel rätten att övervinna fysiskt motstånd från barnet, särskilt om barnet är litet.¹⁰⁶ Sammanfattningsvis utgör agaförbudet, trots att det endast är en civilrättslig bestämmelse, en direkt begränsning av vilka medel som är tillåtna inom ramen för tillsynsansvaret.¹⁰⁷

3.5 Grov fridskränkning

4 kap. 4 a § BrB Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

3.5.1 Det straffbara området

Syftet med bestämmelsen är att förhindra fridskränkningar som begås mellan personer i nära relationer. Första stycket, gällande grov fridskränkning, tar

¹⁰² Se avsnitt 4.3.2. om misshandel.

¹⁰³ Se Prop. 1978/79:67 s. 32.

¹⁰⁴ Se Prop. 1978/79:67 s. 31.

¹⁰⁵ Se UNICEF Sverige (2019).

¹⁰⁶ Se Andersson & Kaldal (2020) s. 48.

¹⁰⁷ Se Andersson & Kaldal (2020) s. 26 f.

sikte på upprepade straffbara kränkningar av barn och andra närstående. Andra stycket, gällande grov kvinnofridskränkning, tar sikte på kränkningar som riktas mot nära anhöriga kvinnor.¹⁰⁸ Brottskonstruktionen för det grova fridskränkingsbrottet innebär att domstolen ska döma för grovt fridskränkingsbrott istället för att döma för de enskilda brottsliga handlingarna. Detta under förutsättningen att övriga av bestämmelsens rekvisit är uppfyllda.¹⁰⁹

I förarbetena framgår att det annars kan vara svårt att tillräckligt beakta det straffvärda i ett upprepat, systematiskt kränkande handlande som består i brott som vart och ett i sig kanske är mindre allvarligt eller till och med bagatellartat.¹¹⁰ De ursprungliga motiven är relativt kortfattade och det har i stor utsträckning lämnats till domstolarna att bedöma om rekvisiten är uppfyllda.¹¹¹ De brott som ingår i brottskatalogen är de som typiskt sett utgör ett direkt angrepp på den personliga integriteten.¹¹²

Med närstående eller tidigare närstående avses en person som gärningspersonen har eller har haft ett förhållande med. Det omfattar också gärningsmannens föräldrar, syskon, barn och styvbarn.¹¹³ Vanligtvis krävs att gärningspersonen bor eller har bott med den utsatta.¹¹⁴ Med upprepad kränkning av personens integritet avses enskilda gärningar som är straffbelagda var för sig men som bedöms i sitt sammanhang med särskilda rekvisit som ger brottet dess fridsstörande karaktär.¹¹⁵ Det särskilda rekvisitet som ger brottet dess fridsstörande karaktär är att det är en upprepad kränkning. Avsikten med lydelsen ”var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning” är att det för straffansvar inte ska krävas någon ytterligare kränkning, utöver de åtalade gärningarna.¹¹⁶ Det framgår inte av lagtext eller förarbeten hur många kränkande gärningar¹¹⁷ som krävs för att kränkningen ska anses upprepad, utan detta ska bedömas med utgångspunkt i gärningarnas allvarlighetsgrad. Ju allvarligare gärningen är, desto färre gärningar bör det krävas för att kränkningen ska anses vara upprepad.¹¹⁸ Tidigare lagförd gärning kan dessutom åberopas till stöd för att gärningspersonens handlande utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet. De tidigare lagförda gärningarna utgör endast en kvalificering av de åtalade gärningarna, det innebär således inte att gärningspersonen på nytt ska dömas för tidigare prövade gärningar.¹¹⁹

¹⁰⁸ Se Prop. 1997/98:55 s. 74.

¹⁰⁹ Se Prop. 1997/98:55 s. 191.

¹¹⁰ Se Prop. 1997/98:55 s. 74.

¹¹¹ Se Prop. 1998/99:145 s. 12.

¹¹² Se Prop. 1997/98:55 s. 79 f och 131.

¹¹³ Se Prop. 1997/98:55 s. 132.

¹¹⁴ Se Prop. 1997/98:55 s. 132., se dock NJA 2004 s. 97 där HD ansåg att en flickvän som gärningspersonen hade en fast relation med var att bedöma som närstående trots att de inte var eller hade varit sammanboende.

¹¹⁵ Se Prop. 1997/98:55 s. 132.

¹¹⁶ Se Bexar, BrB (1962:700) 4 kap. 4a §, Karnov, 2023-04-03 (JUNO).

¹¹⁷ Krävs dock alltid fler än två gärningar. Se RH 2003:11.

¹¹⁸ Se Prop. 1997/98:55 s. 133.

¹¹⁹ Se Prop. 1997/98:55 s. 82 och SOU 2011:85 s.82.

För barn och andra särskilt utsatta grupper krävs det i regel mindre för att en kränkning ska anses som upprepad.¹²⁰

Gärningarna ska vidare vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. De flesta brott i brottskatalogen för grov fridskränkning innebär typiskt sett att självkänslan hos den utsatta personen skadas. Här föreligger det dock ett krav på att självkänslan måste ha skadats allvarligt. Uttrycket ägnade att innebär att det är tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan allvarligt skadas. Det behöver inte bevisas i varje enskilt fall att självkänslan skadas allvarligt.¹²¹ Omständigheter som kan beaktas i frågan om självkänslan allvarligt skadats är om övergreppen skett i hemmet, om gärningarna haft förnedrande inslag, om målsäganden varit socialt isolerad till följd av gärningsmannens beteenden, beroendeförhållande till gärningspersonen. Andra omständigheter som kan beaktas är om gärningspersonen varit betydligt mer överlägsen beträffande fysisk styrka och om den utsatta varit betydligt yngre än gärningspersonen.¹²²

3.5.2 Fridskränkningens utredningens praxisgenomgång

Som tidigare nämnt var intentionerna bakom det grova fridskränkingsbrottet att träffa även lindrigare gärningar. Syftet var att, även i fall där grovt brott inte bedömts föreligga, kunna dömas för grovt fridskränkingsbrott om det förelegat många fall av lindrigare gärningar som ingått i ett mönster som lett till att offret brutits ned.¹²³ I brottskatalogen för det grova fridskränkingsbrottet återfinns bland annat olaga tvång, olaga hot och ofredande som i Ds 2022:18 lyfts fram som brott som skulle kunna utgöra former av psykiskt våld.¹²⁴ Samtliga utgör brott med böter i straffskalan.¹²⁵

I Fridskränkningens utredningens praxisgenomgång framgår att det i åtalerna för fridskränkingsbrott i de flesta fall ingår misshandel som inte bedömts som ringa. Bland domarna där ansvar för fridskränkning dömts ut är det väldigt få fall där enbart gärningar som var för sig utgör brott med böter i straffskalan. Fridskränkingsbrottet träffar inte i tillräcklig utsträckning upprepade kränkningar som uteslutande består av enskilda gärningar som var för sig bedöms som relativt lindriga.¹²⁶ I praktiken innebär detta att det för fällande dom för fridskränkingsbrott i princip krävs att åtalet omfattar något eller några allvarliga brott av fysisk karaktär.¹²⁷

¹²⁰ Se Prop. 2012/13:108 s. 10 och jfr med SOU 2011:85 s. 86.

¹²¹ Se Prop. 1997/98:55 s. 191.

¹²² Se Fridskränkningens utredningens praxisgenomgång i SOU 2011:85 s. 81.

¹²³ Se Prop. 1997/98:55 s. 76 och 131.

¹²⁴ Observera att uppsatsen är avgränsad från att utreda brotten olaga tvång, olaga hot och ofredande. Det utesluter inte att dessa brott skulle kunna utgöra former av psykiskt våld. Se Ds 2022:18 s. 181 ff. där utredaren analyserar dessa brottsformer. Se även avsnitt 3.2.

¹²⁵ Se Ds 2022:18 s. 254 ff.

¹²⁶ Se SOU 2011:85 s. 86 ff.

¹²⁷ Se Ds 2022:18 s. 254.

3.6 Sammanfattning

I förevarande kapitel besvaras uppsatsens första frågeställning. Vissa former av psykiskt våld mot barn, med utgångspunkt i barnrättskommitténs definition, kan lagföras genom bestämmelserna om barnfridsbrott, misshandel och grov fridskränkning.

Barn särskilt utsatta ställning har, i synnerhet i äldre lagstiftning, inte fått något större genomslag i brottmål. Beviskravet i brottmål är högt ställt och samma beviskrav gäller oavsett om målsäganden är barn eller en vuxen. Inom straffrätten beaktas barns särskilt utsatta ställning främst vid bedömning av brottets svårighetsgrad och straffvärdesbedömningen. Ett undantag från detta är barnfridsbrottet, där barnkonventionen tydligt fått genomslag i lagstiftningsprocessen.¹²⁸ Exponering för våld i hemmet utgör en form av både psykiskt våld och försummelse i enlighet med barnrättskommitténs definitioner.¹²⁹

I misshandelsbrottet är handlingsverbet tillfoga mycket brett definierat, vilket innebär att misshandel kan förövas på många olika sätt, till exempel genom psykiska medel. Däremot kräver det att det psykiska lidandet medfört en medicinskt påvisbar effekt för att bestämmelsen ska vara tillämplig. Det finns inga vägledande avgöranden från HD där misshandelsbestämelsen använts på detta vis. Misshandelsbestämelsen måste ses i förhållande till tillsynsansvaret i FB som ger ett begränsat utrymme att tolerera vissa former av ringa misshandel.

Det grova fridskränkingsbrottet är utformat för att ta sikte på systematiskt kränkande handlanden som består i brott som vart och ett i sig kanske är mindre allvarligt eller till och med bagatellartat. I brottskatalogen för det grova fridskränkingsbrottet ingår olaga tvång, olaga hot och ofredande som i utredningen för stärkt straffansvar för psykiskt våld lyfts fram som brott som skulle kunna utgöra former av psykiskt våld. Således finns det, inom ramen för det grova fridskränkingsbrottet, möjlighet att beakta gärningar som skulle kunna utgöra psykiskt våld. Fridskränkingsutredningens praxisgenomgång visade dock att det för fällande dom i princip krävs att åtalet omfattar något allvarligare brott av fysisk karaktär.

¹²⁸ Se avsnitt 3.3.

¹²⁹ Se avsnitt 2.3.3.2.

4 LAGFÖRSLAG: PSYKISK MISSHANDEL DS 2022:18

4.1 Inledning

Förevarande kapitel undersöker promemorian *Straffansvar för psykiskt våld* DS 2022:18. Avsnitt 4.2 ger en överblick över utredningen, därefter presenteras och systematiseras lagförslaget för psykisk misshandel i avsnitt 4.3. I avsnitt 4.4 presenteras ett urval av remissvar med fokus på barns rättigheter. Kapitlet sammanfattas i avsnitt 4.5 tillsammans med en kort kommentar.

4.2 En överblick över utredningen

Uppdraget att se över straffansvaret för psykiskt våld bestod av två delar. Den första delen var att utifrån en analys av gällande rätt ta ställning till och lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. Den andra delen bestod av en analys av om det finns ett behov att förändra åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten så att allmänt åtal ska kunna väckas i fler fall där brotten begås i nära relation och vid hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningen bedrevs i samråd med berörda myndigheter, organisationer och enskilda, men utan någon särskild expert- och referensgrupp.¹³⁰

I utredningen föreslås införandet av en ny brottstyp, *psykisk misshandel*, i 3 kap 5 a § brottsbalken. I utredningens analys av gällande rätt framkommer att nuvarande straffbestämmelser i och för sig ger goda förutsättningar att i dagsläget lagföra psykiskt våld, men att dessa straffbestämmelser inte tillämpas på psykiska företeelser i den uträkning som deras lydelse tillåter. Inte ens när lagstiftaren i förarbetena tydligt angett att så ska ske verkar bestämmelserna komma till användning. I förarbetena till de grova fridskränkingsbrotten framkommer det att syftet bakom lagstiftningen är att fånga upp det straffvärda i att flera relativt lindriga gärningar som begås mot samma person. Trots detta tycks syftet ha tappats bort i rättstillämpningen. I praktiken krävs det att fysiskt våld ska ha utövats vid minst något tillfälle för att bestämmelsen om grov fridskränkning ska tillämpas. Utredarens analys har visat att skyddet mot upprepat våld riktat mot samma person är svagt. Detta förutom i fall där flera brottsliga gärningar kan läggas ihop till ett annat allvarligare brott.¹³¹

4.3 Författningsförslag

3 kap. 5 a § BrB Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten,

¹³⁰ Se Ds 2022:18 s. 21.

¹³¹ Se Ds 2022:18 s. 13.

döms, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *psykisk misshandel* till fängelse i högst fyra år.

Bestämmelsen är uppbyggd utifrån två olika gärningssätt. Gärningspersonen ska antingen utsätta en annan person för upprepade gärningar som är nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande eller utöva otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten. För båda gärningssätten krävs att gärningen varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.¹³² Till skillnad från fridskränkingsbrottet¹³³ ställs det i denna föreslagna lagtext inte upp något krav på att var och en av gärningarna ska ha utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet. Brottbestämmelsen är uppbyggd av upprepade gärningar som tillsammans skapar en brottsenhet. Eftersom det upprepade och systematiska gärningssättet är en del av brottsbeskrivningen bedöms kravet på att var och en av handlingarna ska ha varit led i en upprepad kränkning av den utsattes integritet som överflödigt. Detta krav följer redan av valet av brottskonstruktion.¹³⁴ Föreslaget straffvärde är högst fyra år i fängelse.¹³⁵ Nedan följer en djupare redogörelse av bestämmelsens rekvisit.

4.3.1 Rekvisit

4.3.1.1 Upprepade tillfällen

Den i promemorian föreslagna lydelsen tar sikte på ett repetitivt tillvägagångssätt. Anledningen till detta är att forskningen har visat att våld ofta inte består av isolerade och enstaka händelser utan är en del av en pågående process. I utredningen pratar man om att våldet i många fall kan vara av en sådan grad att det går att tala om en våldsregim. Eftersom den typen psykiskt våld som man vill ta sikte på utövas kontinuerligt så är det just det upprepade beteendet som gör gärningarna så allvarliga att de bör vara kriminaliserade.¹³⁶ Det brott som föreslås tar alltså sikte på ett mönster av upprepade kränkningar, som inte innebär fysiskt våld, och som tillsammans skapar en brottsenhet.¹³⁷

4.3.1.2 Nedvärderande, förödmjukande eller kränkande gärningar

Rekvisiten nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar överlappar varandra och fungerar som ett överbegrepp för kränkande gärningar. Tanken är att det ska vara fråga om handlingar som tydligt strider mot allmänna normer för vad som är anständig behandling av andra. Exempel

¹³² Se Ds 2022:18 s. 17.

¹³³ Se avsnitt 3.3.3.

¹³⁴ Se Ds 2022:18 s. 314 f.

¹³⁵ Se Ds 2022:18 s. 17.

¹³⁶ Se Ds 2022:18 s. 307.

¹³⁷ Se Ds 2022:18 s. 313 ff.

på sådana gärningar är psykiska övergrepp, verbala kränkningar, känslomässiga övergrepp och emotionell vanvård. Handlingar som inte ska ses som kränkande ageranden är mer bagatellartade händelser som är naturliga inslag i mellanmänskliga och ömsesidiga relationer. Däremot betonar utredaren att rekvisiten är normativa vilket innebär att den egna uppfattningen om vad som är nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande saknar betydelse för den straffrättsliga bedömningen. Det spelar således ingen roll hur varken den utsatta eller gärningspersonen själva värderar agerandet.¹³⁸

4.3.1.3 *Otillbörlig kontroll genom begränsande av handlingsfrihet*

Rekvisitet otillbörlig kontroll handlar om att begränsa en annan persons handlingsfrihet. Det handlar om att på ett otillbörligt sätt påverka någon att avstå från eller göra vissa livsval som denne borde bestämma fritt över. Vad en person borde bestämma fritt över avgörs utifrån ålder och mognad. Självbestämmande tar sikte på att varje persons åsikter och beslut ska respekteras. Den personliga integriteten är en sfär som ska skyddas från ingrepp genom varje individs rätt till självbestämmande och därmed handlingsfrihet. Kontroll som innebär att denna grundläggande aspekt av mänskligt varande omfattas därmed av straffansvaret.¹³⁹

Genom kravet på att de kontrollerande gärningarna ska vara otillbörliga begränsas straffansvaret till de verkligt straffvärda fallen. Precis som rekvisitetet ovan är otillbörlighet ett normativt rekvisit, det vill säga oberoende av såväl den utsattas som gärningspersonens uppfattning om gärningspersonens syfte eller motiv. Att något är otillbörligt innebär att det är oacceptabelt med hänsyn till rådande sociala och etiska normer. Vad som är otillbörlig kontroll måste bedömas utifrån den konkreta gärningen i sin helhet. Som exempel nämns när en präst ber någon i kyrkan att ta av sig sin keps. Visserligen är det en form av social kontroll, men det är inte fråga om någon otillbörlig sådan.¹⁴⁰ Ett annat exempel är föräldrar som uppfostrar sina barn inom ramen för vad som är tillåtet inom en förälders tillsynsansvar. Att hota med att dra in lördagsgodiset om middagen inte äts upp är inte straffbart eftersom det inte är fråga om otillbörlig kontroll. Även lärare har ett visst utrymme att utöva tillsyn över sina elever utan att det skulle vara fråga om otillbörlig kontroll.¹⁴¹

Förutom att kontrollen ska vara otillbörlig ska den utövas så att den personliga handlingsfriheten begränsas. I utredningen betonas att varje människa är en individ med ett värde i sig och respekten för människovärdet är grundläggande i en rättsstat som Sverige. Handlingsfrihet innebär varje människas möjlighet att handla som man själv vill och bestämma över sitt eget liv. En del av handlingsfriheten är den ekonomiska friheten. Den ekonomiska

¹³⁸ Se Ds 2022:18 s. 310.

¹³⁹ Se Ds 2022:18 s. 313 ff.

¹⁴⁰ Se Ds 2022:18 s. 311 f.

¹⁴¹ Se Ds 2022:18 s. 312.

friheten ger individer en reell möjlighet att bestämma hur man vill leva.¹⁴² Exempel på ekonomisk kontroll är situationer där den utsatta förhindras söka arbete, där gärningspersonen tar full kontroll över den utsattas ekonomi eller där den utsatta blir tvingad eller blivit manipulerad till att söka lån, som i förlängningen kan leda till stor skuldsättning. Samtliga gärningar begränsar den personliga handlingsfriheten hos den utsatta.¹⁴³

Enligt utredningen har kontroll visat sig vara en viktig komponent i både våld som sker i nära relationer och i hederskontexter. Forskning har visat att kvinnor som utsatts för våld i nära relationer ofta också utsatts för ekonomiskt våld. Den ekonomiska kontrollen används för att kontrollera och skada. I utredningen betonas vidare att begränsningar av barns livsutrymme genom stark kontroll är ett agerande som medför förtryck av barnet och bör betraktas som en kränkning av barns grundläggande rättigheter. Agerandet bör därför vara kriminaliserat.¹⁴⁴ Exempel på kontrollerande gärningar kan i en hederskontext vara att den utsatta inte får lämna hemmet utan sällskap av en släkting, inte får vara borta hemifrån annat än under bestämda tider, inte får vistas på specifika ställen och inte får delta i gymnastikundervisning. Kontrollen kan också bestå i att den utsatta inte får klä sig på ett visst sätt eller sminka sig.¹⁴⁵ I familjer där starka sociala normer är närvarande, kan kontexten ofta vara så pass implicit att varken hot eller underförstådda hot behöver uttryckas. Det rådande trycket kan vara så starkt att en otillbörlig kontroll ändå utövas.¹⁴⁶

4.3.1.4 Ägnat att allvarligt skada personens självkänsla

Till sist ska domstolen ta ställning till om gärningarna som funnits bevisade även varit ägnade att allvarligt skada den utsattes självkänsla. Avsikten med kravet på allvarlighet är att begränsa straffansvaret till de mest klandervärda gärningarna. Rekvisitet innebär således ett krav på viss kvalificering av gärningarna, det räcker inte att den utsattes självkänsla skadas, utan den ska skadas allvarligt för att straffansvar ska inträda. Rekvisitet är normativt. Domstolen ska utifrån en värdering avgöra om rekvisitet är uppfyllt eller inte. Domstolen måste göra en noggrann prövning utifrån de faktiska och speciella omständigheterna i varje enskilt fall. Detta är särskilt viktigt eftersom det är fråga om en avgränsande brottsförutsättning som säkerställer att de icke straffvärda fallen kan sållas bort. Trots att det nya brottet föreslås få en straffskala som startar på allmänna fängelseminimum så behövs avgränsningen eftersom det kan vara fråga om gärningar som var för sig kan vara relativt lindriga och ibland vardagliga.¹⁴⁷

4.3.1.5 Uppsåt

¹⁴² Se Ds 2022:18 s. 313.

¹⁴³ Se Ds 2022:18 s. 310.

¹⁴⁴ Se Ds 2022:18 s. 300.

¹⁴⁵ Se Ds 2022:18 s. 310.

¹⁴⁶ Se Ds 2022:18 s. 309.

¹⁴⁷ Se Ds 2022:18 s. 314 ff.

Det krävs att gärningspersonen begått gärningarna med åtminstone ett likgiltighets uppsåt för att straffansvar ska bli aktuellt. Uppsåtet ska täcka hela den otillåtna gärningen, d.v.s. att det varit fråga om upprepade handlingar eller att handlingarna inneburit en kontroll som begränsat den personliga handlingsfriheten. Gärningspersonens uppfattning om sitt agerande, följderna därav samt omständigheterna i huvudsak måste stämma överens med den faktiska rättsstridiga gärningen som domstolen har funnit bevisad. Samma gäller inte för rekvisiten nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande gärningar, att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla och att kontrollen varit otillbörlig. Dessa rekvisit förutsätter värderingar av handlingarna och gärningspersonens egen åsikt om innehållet i gärningarna saknar betydelse. Det spelar alltså ingen roll om vad gärningspersonen själv tycker är tillräckligt eller otillbörligt eller vad som är en handling som allvarligt kan skada en persons självkänsla. Denna värdering ska domstolen göra oavsett gärningspersonens egna syften och motiv med gärningarna. Eftersom det skyddsvärda är den inverkan som till exempel otillbörlig kontroll har på en utsatts liv så framstår det enligt utredningen som olämpligt att låta den kontrollerande personens avsikter vara av betydelse för straffansvaret. Det som istället krävs är att de faktiska omständigheterna täcks av gärningspersonens uppsåt.¹⁴⁸

4.3.2 Överväganden kring gruppen barn och unga

Utredaren framhåller att många av de beteenden som FN:s barnrättskommitté anser utgöra psykiskt våld¹⁴⁹ är avsedda att omfattas av straffansvar enligt den föreslagna bestämmelsen.¹⁵⁰ Utöver detta listas en rad olika exempel på gärningar som skulle kunna omfattas av det straffbara agerandet. Följande är ett urval av exempel som tas upp i utredningen:

- Tvingas äta kall mat
- Gå till badrummet på vissa utsatta tider
- Ständigt få höra att man är en ”hora” eller på annat sätt mindre värd och andra glåpord
- Hot som inte är hot om brottslig gärning
- GP hotar om att ta sitt liv om den utsatta har på sig ett visst klädesplagg eller går på en fest
 - hot om att avslöja något personlig eller känsligt
- Vägra ta ut hunden på kvällspromenad när ens partner går på AW
- Sprida falska rykten
- Ständigt göra falska anmälningar till olika myndigheter, om agerandet kommer den utsatta till del
- Gaslighting

¹⁴⁸ Se Ds 2022:18 s. 315 ff.

¹⁴⁹ Se avsnitt 2.3.3.2.

¹⁵⁰ Se Ds 2022:18 s. 310.

- Isolering från familj och vänner

Gemensamt för dessa ageranden som är avsedda att falla under bestämmelsens tillämpningsområde är att de innebär att den utsattas gränser överskrids och att självkänslan bryts ned.

I relation till barn tas följande exempel på ageranden upp:

- Barnet ignoreras
- Barnet får inte den omsorg den behöver
- Barnet dras in i föräldrarnas konflikter på ett osunt sätt
- Ett syskon behandlas mycket bättre än ett annat syskon
 - emotionellt: exempelvis att ett syskon inte får äta med familjen utan själv på sitt rum eller att föräldrarna behandlar det ena barnet som luft och ignorerar det andra barnet.
 - ekonomiskt: exempelvis att föräldrarna bara ger veckopeng till det ena barnet.
- Ständigt skylla olika problem på barnet (ex. att familjen har dålig ekonomi eller bostad).
- Ständiga hot som inte är hot om brottslig gärning
 - ex: hot om andra repressalier och om att föräldrarna inte vill ha kvar barnet i hemmet.

4.3.2.1 *Inte en del av barnfridsbrottet*

I utredningen konstateras att barn generellt sett är mer utsatta och sårbara än vuxna och att det därför finns anledning att se särskilt allvarligt på psykiskt våld mot barn. Det nya brottet barnfridsbrott ges som ett exempel på där denna särskilda utsatthet har fått genomslag i den straffrättsliga lagstiftningen.¹⁵¹ Rekvisitetet bevitna har i förarbeten till barnfridsbrottet beskrivits som en form av psykiskt våld.¹⁵² Eftersom barnfridsbrottet ställer krav på att det ska vara fråga om bevitnande av en redan straffbar gärning begränsas utökningen av straffansvaret för psykiskt våld mot barn. Utredaren uttrycker därför att barnfridsbrottet innebär en utökning som är relativt snäv i relation till den typen av beteenden som undersöks i föreliggande promemoria.¹⁵³ Trots detta konkluderar utredaren att bestämmelsen om barnfridsbrott i nuläget inte bör ändras och att psykisk misshandel således inte ska läggas till i brottskatalogen för barnfridsbrottet. Utredaren motiverar denna slutsats enligt följande:

Psykiskt våld kan förvisso vara skrämmande för barn att bevitna, men inte skrämmande på samma sätt som vid brott som innefattar våld eller allvarliga hot om brottslig gärning. Därtill bygger

¹⁵¹ Se Ds 2022:18 s. 63.

¹⁵² Se SOU 2019:32 s. 58 och Prop. 2002/03:53 s. 82.

¹⁵³ Se Ds 2022:18 s. 181.

barnfridsbrottet på att det är kriminaliserat att låta barn bevittna våld, vilket redan i sig är en form av psykisk misshandel. De brottsliga gärningar som nu anges i 4 kap. 3 § brottsbalken framstår därför som välavvägda. Någon förändring föreslås därför inte i relation till barnfridsbrott.¹⁵⁴

Detta utlåtande kritiseras av ett antal remissinstanser. Mer om detta i avsnitt 5.7.

4.3.2.2 *Ingen kriminalisering av försummelse*

I direktiven till promemorian framgår att utredaren ska beakta försummelse vid bedömningen av psykiskt våld. Nedan följer en redogörelse av utredarens hållpunkter och slutsatser.

I straffrätten är gärning ett överbegrepp till handling och underlåtenhet.¹⁵⁵ En gärning i form av underlåtenhet innebär att någon avstått från att ingripa när ett ingripande borde ha skett. För att underlåtenhet ska vara straffrättsligt relevant måste det vara fråga om något mer än bara passivitet i samtliga fall där det inte är en direkt kriminalisering av underlåtenhet.¹⁵⁶ I övrigt är huvudregeln för straffrättsligt ansvar vid underlåtenhet att gärningspersonen är i garantställning och att handlingen är möjlig att utföra i det enskilda fallet. En förälders tillsynsplikt och en djurägares skyldighet att hålla uppsikt över sitt djur är typexempel på garantställningar. Undantaget från kravet på att handlingen ska vara möjlig att utföra, är om gärningspersonen genom oaktsamhet försatt sig i situationen och på detta vis kan sägas ha begått den brottsbeskrivningsenliga gärningen.¹⁵⁷

Försummelse anses på sätt och vis vara underforskat. Försummelse har traditionellt setts som ett sätt som barn kan fara illa och begreppet har länge ingått i det vidare begreppet barnmisshandel. Tidigare användes också begreppet omsorgssvikt. Det finns dock forskning som visar att försummelse ger lika allvarliga skador som misshandel och sexuella övergrepp. Försummelse är i de flesta fall en form av underlåtenhet, det vill säga en handling som uteblir där ett behov finns. Det handlar inte om försummelse om det sker vid något enstaka tillfälle, utan om situationer som pågår under en viss tid. Försummelse delas ofta in i fem undergrupper: fysisk, emotionell, medicinsk, utbildningsmässig och försummelse av psykisk hälsa. I promemorian hänvisas till Barnrättskommitténs kommentar nr 13¹⁵⁸ som definierar vanvård och försumlig behandling.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Se Ds 2022:18 s. 321 f.

¹⁵⁵ Underlåtenhet används här synonymt med försummelse, se Ds 2022:18 s. 286.

¹⁵⁶ Ds 2022:18 s. 286.

¹⁵⁷ Ds 2022:18 s. 286.

¹⁵⁸ Se fullständigt utdrag i avsnitt 2.3.3.3.

¹⁵⁹ Ds 2022:18 s. 52 ff.

Utredaren landar i att kriminalisering av försummelse inte bör ske med följande motivering:

I tidigare betänkanden har framförts att föräldrar som försummar sitt barn inte gör det avsiktligt utan snarare för att vårdnadshavaren har egna psykiska eller andra problem som får till följd att denne saknar förmåga att leva upp till de krav som föräldrarollen innebär. Av detta skäl skulle en kriminalisering av försummelse inte vara rätt väg att gå - i stället har framförts att fokus bör koncentreras till att stötta föräldrar i deras föräldraskap då det framstår som mer ändamålsenligt än straffrättsliga reaktioner. Resonemanget framstår som övertygande.¹⁶⁰

4.4 Remissinstanser

4.4.1 Översikt

Promemorian skickades ut till 48 remissinstanser varav 20 berörde barns rättigheter i sina remissvar. Endast dessa 20 remissvar behandlas i förevarande kapitel. Samtliga 20 remissvar är övervägande positivt inställda till utredningens förslag för att stärka det straffrättsliga skyddet för psykiskt våld. Majoriteten anser dock att utredningen hade gynnats av ett tydligt barnrättsperspektiv.¹⁶¹

4.4.2 Angående barnfridsbrottet

13 av 20 remissinstanser delar inte utredningens bedömning att psykisk misshandel inte ska inkluderas i brottskatalogen för barnfridsbrottet¹⁶², sex tar inte någon uttrycklig ställning alls¹⁶³, och en invänder uttryckligen inte mot utredningens förslag¹⁶⁴. Den sistnämnde remissinstansen hävdar att det i och för sig skulle vara mer logiskt att psykisk misshandel inkluderas i barnfridsbrottet men invänder inte mot utredningens förslag med hänvisning till följande två resonemang. Det första argumentet är att antalet fällande domar för psykisk misshandel ändå förväntas bli få. Det andra argumentet lyder: ”Även i de fall fällande domar förekommer bör det ofta vara så att barnet inte bevittnat så mycket av handlingarna att barnet kan sägas ha bevittnat psykisk misshandel. Vi invänder mot den bakgrunden inte mot utredningens förslag.”¹⁶⁵

¹⁶⁰ Se Ds 2022:18 s. 54.

¹⁶¹ Se remissvar från exempelvis BRIS, Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten.

¹⁶² Se remissvar från Bris, Barnombudsmannen, ECPAT, 1000 möjligheter, Jämställdhetsmyndigheten, Barnafrid, Linköping universitet, Länsstyrelsen Norrbotten, Länsstyrelsen Östergötland, maskrosbarn, GAPF, Rädda barnen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och UNICEF.

¹⁶³ Se remissvar från MFoF, Socialstyrelsen, Stockholms tingsrätt, Svea hovrätt och Uppsala universitet.

¹⁶⁴ Se remissvar från BRÅ.

¹⁶⁵ Se remissvar från BRÅ.

Majoriteten av remissinstanserna argumenterar för att inkludera psykisk misshandel i brottskatalogen för barnfridsbrottet. Eftersom remissinstansernas svar i stor del överlappar varandra i denna fråga följer här en sammanställning av remissvaren från; BRIS, ECPAT, 1000 möjligheter, Jämställdhetsmyndigheten, Barnafrid, Länsstyrelsen Norrbotten, Länsstyrelsen Skåne, Länsstyrelsen Östergötland, Maskrosbarn, GAPF, Rädda barnen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och UNICEF.

Utredningen har inte motiverat ställningstagandet på ett godtagbart sätt och det saknas ett utförligt resonemang kring varför psykisk misshandel inte ska inkluderas i barnfridsbrottet.¹⁶⁶ Det framkommer inte varför det inte skulle vara lika skrämmande för barn att bevittna psykiskt våld som annat våld, eller varför det i vart fall inte skulle vara tillräckligt skrämmande för att inkluderas i barnfridsbrottet. Det framkommer inte heller varför utredningen, till skillnad från resterande delar, helt plötsligt börjar argumentera för att det inte skulle vara lika allvarligt för barn att bevittna psykiskt våld eller hot. Barns rätt till skydd mot våld enligt artikel 19 i barnkonventionen skulle stärkas genom att införa psykisk misshandel som grund för barnfridsbrottet.¹⁶⁷ Detta ligger i linje med Sveriges ansvar enligt barnkonventionen som är att vidta långtgående åtgärder för att skydda barn mot psykiskt våld.¹⁶⁸ Det skulle även medföra en mer konsekvent hållning kring psykiskt våld i straffrätten och betona allvarsgraden av psykiskt våld.¹⁶⁹

I förarbetena till barnfridsbrottet framgår att de brott som ska omfattas av brottskatalogen är sådana att de typiskt sett är ägnade att skada barnets tillit eller trygghet i förhållande till gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Det ska även vara fråga om brott som är särskilt skadliga för barn att bevittna, brott som är vanligt förekommande i nära relationer och brott som barn typiskt sett kan förstå innebörden av. Den nu föreslagna straffbestämmelsen om psykisk misshandel uppfyller dessa kriterier och är ett typexempel på sådant brott. Hur brottet psykisk misshandel är konstruerat är inte ett hinder för att brottet ska läggas till i brottskatalogen.¹⁷⁰ Slutligen bör inte det faktum att bevittnande av brottslig gärning anses vara en form av psykiskt våld ha någon påverkan på huruvida bevittnande av psykisk misshandel ska ingå i barnfridsbrottet eller ej.¹⁷¹

Psykiskt våld skapar en påtaglig skada hos brottsoffer och bevittnande av långvarig psykiskt våld mot en närstående kan skapa lika stor rädsla och otrygghet hos ett barn som att bevittna fysiskt våld. Detta framförs i flera delar av utredningen.¹⁷² Att uppleva sin närstående bli systematiskt utsatt för

¹⁶⁶ Se remissvar från Länsstyrelsen Skåne och ECPAT.

¹⁶⁷ Se remissvar från BRIS, Länsstyrelsen Skåne, Rädda barnen och Maskrosbarn.

¹⁶⁸ Se remissvar från Rädda barnen.

¹⁶⁹ Se remissvar från Länsstyrelsen Skåne.

¹⁷⁰ Se remissvar från Maskrosbarn med vidarehänvisning till prop. 2020/21:170, s. 27, 45.

¹⁷¹ Se remissvar från Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

¹⁷² Se remissvar från BRIS, Jämställdhetsmyndigheten och Maskrosbarn.

psykiskt våld kan skapa lika stor rädsla och otrygghet hos ett barn som att bevittna annat våld.¹⁷³ Det ger även negativa konsekvenser på barns hälsa och utveckling.¹⁷⁴ Barn som bevittnar psykisk misshandel behöver därför samma straffrättsliga skydd som barn som bevittnar fysisk misshandel.¹⁷⁵

Barns levnadssituation i en hederskontext lyfts särskilt fram i ett av remissvaren. Dessa barn blir starkt påverkade av att de närstående utöva otillbörlig kontroll av en annan närstående. Att bevittna hur andra i familjen begränsas och kontrolleras leder till barn lär sig hur de ska förhålla sig till familjens och släktens skadliga regler och normer som inskränker barns fri- och rättigheter. Mot bakgrund av detta bör straffbudet mot psykisk misshandel fogas till brottskatalogen för barnfridsbrottet.¹⁷⁶

Det finns ingen anledning att anta att upprepad psykisk misshandel som bevittnas av barn inte kan få lika stora konsekvenser som att bevittna fysisk misshandel. Mot denna bakgrund är formuleringen ”Psykiskt våld kan förvisso vara skrämmande för barn att bevittna, men inte skrämmande på samma sätt som vid brott som innefattar våld eller allvarliga hot om brottslig gärning” potentiellt missvisande. Barnfridsbrottet är vidare gradindelad enligt ringa, normalgrad och grovt, vilket vid lagföring ger utrymme att bedöma vilken grad bevittnande av psykisk misshandel ska kategoriseras som.¹⁷⁷

4.4.3 Angående försummelse

Endast åtta remissinstanser omnämner promemorians förslag om att inte utvidga straffansvaret för försummelse i sina remissvar. En majoritet, sex remissinstanser, håller inte med om att straffansvaret för försummelse inte ska utvidgas.¹⁷⁸ BRIS är den enda remissinstansen som delar utredningens slutsats.¹⁷⁹ Socialstyrelsen motsätter inte sig utredningens slutsats men anser att skrivningarna i promemorian gällande försummelse kan uppfattas något motsägelsefulla och att det behövs ett förtydligande av gränsen mellan försummelse som inte ska medföra straffansvar och försummelse som ska medföra straffansvar enligt den föreslagna straffbestämmelsen om psykisk misshandel.¹⁸⁰

Enligt BRIS är försummelse i första hand resultatet av en bristande förmåga hos föräldrarna att tillgodose barnets behov. Orsaken till försummelse är ofta föräldrars psykiska ohälsa, ofta i form av depression. Enligt barnkonventionen är stöd till föräldrar för att kunna tillgodose barnets behov en rättighet

¹⁷³ Se remissvar från BRIS, 1000 möjligheter och Jämställdhetsmyndigheten.

¹⁷⁴ Se remissvar från Barnafrid.

¹⁷⁵ Se remissvar från GAPF.

¹⁷⁶ Se remissvar från GAPF.

¹⁷⁷ Se remissvar från Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

¹⁷⁸ Se remissvar från 1000 möjligheter, jämställdhetsmyndigheten, Länsstyrelsen Östergötland, Rädda barnen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och UNICEF.

¹⁷⁹ Se remissvar från BRIS.

¹⁸⁰ Se remissvar från Socialstyrelsen.

som barnet har. BRIS menar att det är här samhället ofta brister i sitt ansvar. Mot bakgrund av detta bör åtgärden vara att se till att barn och föräldrar får rätt till mer stöd, och inte en straffrättslig reglering gentemot föräldrarna. BRIS betonar dock att det är oerhört viktigt att rättsväsendet har kompetens om alla delar av våld som ett barn kan utsättas för, inklusive försummelse.¹⁸¹

Stiftelsen 1000 Möjligheter menar att det bör göras en vidare analys med ett större barnrättsperspektiv kring försummelse. Det bör även utredas hur detta påverkar den redan särskilt utsatta våldsutsatta gruppen flickor och kvinnor med funktionsnedsättningar. Detta eftersom försummelse kan vara en mycket tydlig och allvarlig form av psykiskt våld i denna grupp.¹⁸² Stiftelsen Allmänna Barnhuset menar att försummelse kan få stor påverkan på barns liv, hälsa och utveckling och rekommenderar därför att ett nytt ställningstagande görs i enlighet med barnkonventionens artikel 19.¹⁸³

Även Jämställdhetsmyndigheten menar att det är önskvärt med en fördjupad analys med ett stärkt barnrättsperspektiv i frågan om straffansvar för försummelse. Detta med anledning av bland annat Sveriges skyldighet i enlighet med barnkonventionens artikel 19 där det framgår att barn ska skyddas mot alla former av våld inklusive försummelse. Jämställdhetsmyndigheten menar att föräldrars psykiska ohälsa eller missbruk som orsak till försummelsen inte nödvändigtvis gör denna mindre skadlig för barnet eller mindre straffvärd.¹⁸⁴

Länsstyrelsen Östergötland lyfter att barn i en hederskontext inte sällan blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck genom försummelse. Försummelsen sker i syfte att bestraffa, genom vanvård av den fysiska, psykiska och känslomässiga hälsan. I dessa situationer styrs vanvården ofta av faktorer relaterade till hedersförtryck, snarare än förekomsten av missbruk eller psykisk ohälsa hos vårdnadshavarna.¹⁸⁵

Rädda Barnen anser att utredarens resonemang att försummelse primärt inte är avsiktligt utan på grund av bristande föräldraförmåga, och av denna anledning inte ska ge straffrättsliga åtgärder, är problematiskt. Barns utsatthet för våld i nära relationer är en synnerligen komplex fråga när man ser till om våldet grundar sig i bristande föräldraförmåga eller när det handlar om avsiktlig mening att skada. Rädda Barnen betonar att det, oavsett bakgrunden till utsattheten, är konsekvenserna av våldet för barnet som ska stå i centrum. Vidare lyfter Rädda Barnen att allvarliga fall av försummelse av barn, vilka kan leda till stor fysisk skada, redan är kriminaliserat. Rädda Barnen anser dock att även mindre allvarliga fall av försummelse bör kriminaliseras.¹⁸⁶

¹⁸¹ Se remissvar från BRIS.

¹⁸² Se remissvar från Stiftelsen 1000 möjligheter.

¹⁸³ Se remissvar från Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

¹⁸⁴ Se remissvar från Jämställdhetsmyndigheten.

¹⁸⁵ Se remissvar från Länsstyrelsen Östergötland.

¹⁸⁶ Se remissvar från Rädda Barnen.

Rädda Barnen delar visserligen utredningens uppfattning att det i många fall kan vara bättre för både barn och föräldrar att sätta in stödjande insatser istället för att föräldern blir lagförd, men menar att detta i sig inte är skäl för att föräldrar aldrig ska kunna hållas straffrättsligt ansvariga för försummelse av sina barn. Som exempel tar Rädda Barnen upp fall där försummelsen skett under en stor del av barnets uppväxt, när försummelse inte upphör trots stödjande insatser från samhället eller när föräldrar vägrar ta emot stöd för att försummelsen ska upphöra. Rädda Barnen menar att föräldrar i dessa fall borde nå upp till åtminstone ett likgiltighetsuppsåt och därmed kunna dömas för psykisk misshandel. Rädda Barnen lyfter även upp att det kan finnas fall där barn utsätts för både försummelse och någon annan del som faller inom ramen för psykisk misshandel. I dessa fall borde försummelsen kunna vägas in i brottsbeskrivningen och vara en del av den straffbara gärningen.¹⁸⁷

UNICEF lyfter, liksom många andra remissinstanser, att det behövs en fördjupad analys och nyansering av diskussionen kring försummelse för att säkerställa barns rätt till skydd mot alla former av våld. UNICEF håller med om att försummelse ofta handlar om oförmåga att tillgodose barns behov och att stöd till dessa föräldrar behöver säkerställas. Däremot finns det fler olika anledningar till att barn försummas. Försummelse kan likväl handla om likgiltighet inför barns behov och det kan även vara en aktiv handling där barns behov inte tillgodoses trots att föräldrar förstår konsekvenserna av sitt handlande och har tillräckliga resurser. UNICEF menar att det är viktigt med en ökad förståelse för vilka åtgärder som på bästa sätt skyddar barn från alla former av försummelse.¹⁸⁸

UNICEF lyfter att det behövs en tydligare analys av begreppet försummelse, konsekvenser för barn samt vad som skulle kunna anses vara straffbart inom ramen för den nya brottsbestämmelsen. UNICEF menar att det som minimum måste framgå att alla former av upprepade, nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningarna där gärningspersonen haft som syfte att allvarligt skada ett barns självkänsla, eller där gärningspersonen varit likgiltig inför detta bör omfattas av brottet psykisk misshandel. Detta bör gälla oavsett om handlingen går under definitionen försummelse eller psykiskt våld. UNICEF framhåller att även om missbruk eller psykisk ohälsa kan vara förklaringar till varför ett barn försummas, kan det inte användas som ett rättfärdigande för att undgå straffansvar. UNICEF påminner om att missbruk och psykisk ohälsa inte kan användas i något annat sammanhang för att undkomma straffrättsligt ansvar. Barn har en skyddsvärd ställning och det är just barn som drabbas av försummelse. Barn är helt beroende av sina vårdnadshavare och har på grund av lägre mognadsgrad mycket svårare att värja sig mot att bli ignorerade, manipulerade och hotade än vuxna.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Se remissvar från Rädda Barnen.

¹⁸⁸ Se remissvar från UNICEF.

¹⁸⁹ Se remissvar från UNICEF.

4.5 Sammanfattning

Lagförslaget om psykisk misshandel är uppbyggt utifrån två olika gärnings sätt. Gärningspersonen ska antingen utsätta en annan person för upprepade gärningar som är nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande eller utöva otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten. För båda gärningssätten krävs att gärningen varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

I utredningen konstateras att barn generellt är mer utsatta och sårbara än vuxna och att det därför finns anledning att se särskilt allvarligt på psykiskt våld mot barn. Utredaren har framhållit att många av de beteenden som barnrättskommittén ansett utgöra psykiskt våld är avsedda att omfattas av straffansvar. I utredningen listas dessutom en rad olika exempel på gärningar avsedda att omfattas.¹⁹⁰ Däremot anser utredaren att någon kriminalisering av försum melse inte bör ske. I detta avseende blir begreppsförvirringen som identifierats i avsnitt 2.3.3.2. tydlig, vilket utvecklas vidare i analysen i avsnitt 5.2. Utredarens otydlighet kring begreppen, och vad som är tänkt att omfattas av straffansvaret, kritiserar dessutom av ett antal remissinstanser. Utredaren menar vidare att psykisk misshandel inte bör fogas till brottskatalogen för barnfridsbrottet, något som också kritiserar av många remissinstanser.

¹⁹⁰ Se avsnitt 4.3.2.

5 ANALYS

5.1 Inledning

Analysen är uppdelad i två huvudsakliga avsnitt och genomsyras av ett barnrättsperspektiv. Det första avsnittet är baserat på uppsatsens andra frågeställningen och innehåller en analys av gällande rätt, som fastställts genom uppsatsens första frågeställning¹⁹¹, i förhållande till barnkonventionens artikel 19.¹⁹² Det andra avsnittet, som är baserat på uppsatsens tredje frågeställning, innehåller en analys av lagförslaget i förhållande till barnkonventionens artikel 19.

5.2 Förenligheten mellan gällande rätt och artikel 19

I detta avsnitt besvaras uppsatsens andra frågeställning: *Är straffrättslig lagstiftning och praxis för psykiskt våld mot barn förenlig med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen?*

Barnkonventionens artikel 19 stadgar att konventionsstaterna, så långt det är lämpligt, ska vidta alla lagstiftningsåtgärder för att skydda barn mot alla former av våld, inklusive psykiskt våld och försummelse. Barnkonventionen ska ses som en helhet och artiklarna ska tolkas och tillämpas i relation till varandra. Det finns således ingen rangordning av rättigheterna i barnkonventionen. Trots att denna framställning tar sikte på artikel 19 i barnkonventionen går det inte att borste att denna artikel måste tolkas i ljuset av resten av konventionen. Alla rättigheter är för barnets bästa och syftet med barnets bästa är att säkerställa både fullt och faktiskt åtnjutande av alla de rättigheter som erkänns i barnkonventionen. Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Begreppet utveckling ska tolkas som ett helhetsbegreppet som omfattar barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

Artikel 19 ger inget utrymme för någon form av legaliserat våld mot barn. Gärningspersonen uppsåt, allvarlighetsgraden av brottet och frekvensen har ingen betydelse för definitionen av våld. Barn ska skyddas mot alla former av våld. Utöver vad som framgår i artikel 19.2 finns det ingen ytterligare vägledning kring vad som avses med lämpliga lagstiftningsåtgärder, utan denna fråga lämnas öppen för respektive stat att avgöra. Barnrättskommittén har dock särskilt lyft fram den roll lagstiftande organ har i att upprätthålla barnets bästa genom att säkerställa att alla barn kan åtnjuta alla rättigheter som erkänns i konventionen.

¹⁹¹ Se kapitel 3.

¹⁹² Se kapitel 2.

I uppsatsens tredje kapitel undersöktes på vilket sätt psykiskt våld kan lagföras genom bestämmelserna om barnfridsbrott, misshandel och grov fridskränkning. Inledningsvis kan konstateras att varken misshandelsbrottet eller det grova fridskränkingsbrottet har någon särskild rubricering när ett barn är brottsoffer. Beviskravet i brottmål högt ställt och samma beviskrav gäller både när målsäganden är ett barn eller en vuxen. Inom straffrätten beaktas barns särskilt utsatta ställning istället främst vid bedömning av brottets svårighetsgrad och vid straffvärdesbedömningen.¹⁹³

Barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § BrB är exempel på ett brott där barnkonventionen och barnrättsperspektivet fått genomslag i en lagstiftningsprocess. Det straffbara beteendet består i att låta ett barn, som är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och den som gärningen begås mot, bevittna vissa utpekade brottsliga gärningar. Rekvisitet bevittna har i förarbetena till barnfridsbrottet beskrivits som en form av psykiskt våld. Förarbetena hänvisar till relevant forskning kring barns påverkan av att bevittna våld och visar tydligt att man tagit hänsyn till barnets bästa i lagstiftningsprocessen. I förarbetena framgår det att det inte krävs att det bevittnande barnet har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser. Straffansvaret förutsätter inte någon insikt hos barnet, utan det som ska bevisas är om barnet sett eller hört något av den brottsliga gärningen. Detta är ett exempel på när lagstiftaren tydligt intagit ett barnrättsperspektiv. Genom ovan förutsättningar för straffansvar har lagstiftaren tagit hänsyn till barns särskilt utsatta ställning och beroendesituation i förhållande till sina vårdnadshavare. Lagstiftaren har också tagit hänsyn till svårigheterna för barn att, på samma sätt som en vuxen, uttrycka vad det har varit med om på ett sätt som möjliggör för domstolen att avgöra om rekvisiten för brott är uppfyllda. I förhållande till barnkonventionens artikel 19 kan konstateras att exponering av våld i hemmet utgör en form av både psykiskt våld och försummelse.¹⁹⁴

I teorin skulle psykiskt våld kunna lagföras genom misshandelsbrottet eftersom rekvisitet att tillfoga är mycket brett definierat. I förarbetena framgår att misshandel kan utövas på många olika sätt, till exempel genom psykiska medel. För att dömas för misshandel som orsakat ett psykiskt lidande finns det dock ett krav på att den psykiska skadan medfört en medicinskt påvisbar effekt. Det krävs även kausalsamband mellan tillfogandet och de psykiska följderna och gärningspersonen måste ha haft uppsåt till de psykiska följderna. Detta innebär att det är ett väldigt litet antal psykiska gärningar som i praktiken kan bli tillämpbara inom ramen för denna bestämmelse. Kausalsamband mellan psykiskt våld och en medicinskt påvisbar effekt är av naturliga skäl svårt att påvisa. Endast de allvarligaste formerna av psykiskt våld skulle rimligen kunna bli tillämpbara. Eftersom bestämmelserna om misshandel dessutom är generell utformade är de förutsättningar som ska vara uppfyllda för straffansvar lika för både barn och vuxna. Bestämmelserna tar således inte hänsyn till barns särskilt utsatta ställning vid bedömningen om brott föreligger. Ett barn behöver, under samma förutsättningar som en vuxen,

¹⁹³ Se avsnitt 3.4.2 om gradindelning vid misshandelsbrottet.

¹⁹⁴ Se 2.3.3.2.

uttrycka vad gärningen innefattat och följderna av detta. Trots att bestämmelsen, i ytterst begränsad mån, omfattar psykiskt våld, bör det ännu en gång lyftas att det inte finns några vägledande avgöranden från Högsta domstolen där misshandelsparagrafen tillämpats på detta vis. Misshandelsbestämelsen medför således, i realiteten, ett nästintill obefintligt skydd mot psykiskt våld för barn.

Gällande det grova fridskränkingsbrottet finns det här större möjligheter att beakta upprepade psykiska kränkningar mot barn. Syftet med bestämmelsen är att förhindra upprepade fridskränkningar som begås mellan personer i nära relationer. I motiven till lagen framgår att bestämmelsen ska kunna appliceras på systematiskt kränkande handlande som består i brott som vart och ett i sig kanske är mindre allvarligt eller till och med bagatellartat. Det krävs att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Gällande kravet på upprepad kränkning framgår inte hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses upprepad. Det framgår dock att det måste vara minst två. Vid denna bedömning tas hänsyn till gärningens allvarlighetsgrad, ju allvarligare gärning desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses upprepad. Det framgår även av förarbeten att det för barn, som anses vara en särskilt utsatt grupp, bör krävas mindre för att en kränkning ska anses upprepad. Att det krävs mindre för att rekvisiten ska anses uppfyllda när brottsoffret är ett barn, är ett exempel på där lagstiftningen beaktat ett barnrättsperspektiv.

I brottskatalogen till det grova fridskränkingsbrottet ingår dessutom olaga tvång, olaga hot och ofredande, tre brott som skulle kunna utgöra någon form av psykiskt våld. I teorin skulle det grova fridskränkingsbrottet kunna tillämpas när en förälder utsatt ett barn för systematiska kränkningar i form av till exempel flera fall av olaga hot. Det har dock visat sig att bestämmelsen i praktiken inte tillämpas enligt lagstiftarens avsikt. I Fridskränkningens utredningens praxisgenomgång¹⁹⁵ framgår att det är väldigt få domar där ansvar för fridskränkning dömts ut, som enbart består av gärningar som var för sig utgör brott med böter i straffskalan. Detta innebär att det för fällande dom för grov fridskränkning i princip krävs att åtalet omfattar minst ett allvarligt brott av fysisk karaktär.

Vid en sammantagen överblick över barnfridsbrottet, misshandelsbrottet och det grova fridskränkingsbrottet kan konstateras att skyddet mot psykiskt våld mot barn i dagsläget är svagt. Visserligen fångar barnfridsbrottet in en form av psykiskt våld, men det finns i dagsläget inget skydd som tar sikte på den systematiska, och ofta långt pågående processen, som psykiskt våld enligt forskningen visat sig innefatta. Det grova fridskränkingsbrottet är i dagsläget det enda brottet som skulle kunna omfatta psykiskt våld i den mening som avses ovan, men verkar inte i praktiken kunna tillämpas på detta vis. Nuvarande straffrättslig lagstiftning och praxis för psykiskt våld mot barn är, mot bakgrund av ovan, inte förenlig med innebörden av artikel 19 i

¹⁹⁵ Se avsnitt 4.5.2.

barnkonventionen. I nästa avsnitt analyseras huruvida lagförslaget om psykisk misshandel är förenligt med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen.

5.3 Förenligheten mellan lagförslaget och artikel 19

I detta avsnitt besvaras uppsatsens andra frågeställning: *Är lagförslaget i DS 2022:18 förenligt med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen?* Avsnittet är uppdelat i tre delar. I den första delen görs en övergripande analys av författningsförslagets konstruktion. I den andra delen analyseras utredarens slutsats att undanta försummelse från bestämmelsens tillämpningsområde. I den tredje delen analyseras utredarens slutsats att inte inkludera den föreslagna bestämmelsen om psykisk misshandel som grundbrott för barnfridsbrottet i 4 kap. 3 § brottsbalken.

5.3.1 Lagförslaget i sin helhet

Barnrättsperspektivet innebär att säkerställa att barnets rättigheter beaktas i alla åtgärder som rör barn. Detta innebär att barnkonsekvensanalyser och prövningar av barnets bästa alltid måste göras. Barnets bästa måste dessutom stå i överenskommelse med hela barnkonventionen, inklusive skyldigheten att skydda barn från alla former av våld (art. 19). Artikel 19 innebär en långtgående skyldighet för konventionsstater att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn mot alla former av våld, inklusive psykiskt våld och försummelse. Principen om barnets bästa ska beaktas vid utformning av all lagstiftning som rör barn.

Den föreslagna bestämmelsen är uppbyggd utifrån två olika gärningssätt. Gärningspersonen ska antingen utsätta en annan person för upprepade gärningar som är nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande eller utöva otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten. För båda gärningssätten krävs att gärningen varit ägnad att allvarligt skada personens självkänsla. Rekvisitet upprepade gärningar tar sikte på ett repetitivt tillvägagångssätt, dvs ett mönster av kränkande handlingar. Detta val av brottskonstruktion är, i min mening, väl avvägt och tar avstamp i vad som framkommit i forskningen. Forskningen har visat att våld, i synnerhet psykiskt våld, ofta inte består av isolerade och enstaka händelser utan är en del av en pågående process.¹⁹⁶

Rekvisitet nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande gärningar överlappar varandra och fungerar som ett överbegrepp. Känslomässiga övergrepp och emotionell vanvård nämns som två exempel på gärningar som skulle kunna falla inom denna kategori.¹⁹⁷ Handlingar som är naturliga inslag

¹⁹⁶ Se avsnitt 4.3.1.1.

¹⁹⁷ Jfr med systematiseringen av begreppen psykiskt våld och försummelse i avsnitt 2.3.3.2. Detta blir något motsägelsefullt i relation till utredarens inställning att inte kriminalisera försummelse. Se vidare i analysen.

i mellanmännsliga och ömsesidiga relationer, och därmed bagatellartade, ska inte ses som kränkande ageranden. Rekvisitet otillbörlig kontroll tar sikte på kontrollerande gärningar som är oacceptabla med hänsyn till rådande sociala och etiska normer. Förutom att kontrollen ska vara otillbörlig ska den utövas så att den personliga handlingsfriheten begränsas. I utredningen betonas att begränsningar av barns livsutrymme genom stark kontroll är ett agerande som medför förtryck av barnet och bör betraktas som en kränkning av barns grundläggande rättigheter. Detta agerande menar utredaren därför bör vara kriminaliserat. Utredaren lyfter en rad exempel på kontrollerande gärningar som kan uppkomma i en hederskontext.¹⁹⁸

När den utsatta är vuxen är det, i min mening, inte svårt att se att samtliga gärningar listade i avsnitt 4.3.1.3. utgör någon form av otillbörlig kontroll. När den utsatte är ett barn blir det dock tämligen svårare. Även om denna uppsats inte haft till syfte att utreda familjerätten är det lämpligt att här nämna något kort om rekvisitet otillbörlig kontroll i förhållande till tillsynsansvaret i föräldrabalken.¹⁹⁹ Gränsdragningen mellan vad som är otillbörlig kontroll och vad som är tillåtet inom ramen för föräldrarätten är inte helt självklar och kan komma att skapa problem i rättstillämpningen av den nya lagen. Från ett barnrättsperspektiv hade det därför krävts en fördjupad barnkonsekvensanalys i denna fråga, i synnerhet i relation till barn som lever i en hedersrelaterad kontext. Slutligen bör nämnas att otillbörlig kontroll inte uttryckligen ingår i barnrättskommitténs definition av varken psykiskt våld eller försummelse. Däremot finns det inget som hindrar en konventionsstat att införa ett mer långtgående skydd än vad barnkonventionen stadgar.

Till sist ska domstolen ta ställning till om gärningarna även varit ägnade att allvarligt skada den utsattes självkänsla. Avsikten med kravet på allvarlighet är att begränsa straffansvaret till de mest klandervärda gärningarna. Från ett barnrättsperspektiv är det, i min mening, av vikt att här väga in barns särskilt utsatta ställning och beroendeposition i förhållande till sina vårdnadshavare. Med hänsyn till detta borde det krävas mindre för att en gärning ska anses vara ägnat att allvarligt skada den utsattes självkänsla när brottsoffret är ett barn.²⁰⁰ Det hade varit önskvärt med en fördjupad analys av hur rekvisitet är ämnat att tolkas i förhållande till barns särskilt utsatta ställning.

Vidare är samtliga ovan nämnda rekvisit normativa vilket innebär att den egna uppfattningen saknar betydelse för den straffrättsliga bedömningen. Det spelar således ingen roll hur varken den utsatta eller gärningspersonen själva värderat agerandet, utan domstolen gör, utifrån de konkreta och unika omständigheterna i varje enskilt fall, en noggrann värdering om rekvisiten är uppfyllda eller inte. Eftersom det föreligger en extra utmaning i att ett

¹⁹⁸ Se avsnitt 4.1.3.1.

¹⁹⁹ Se avsnitt 3.4.3.

²⁰⁰ Jfr med det grova fridskränkingsbrottet där det i motiven framgår att det krävs mindre för att kränkningen ska anses upprepad när brottsoffret är ett barn.

brottsoffer som är barn ska kunna berätta vad det har varit med om på ett sätt som möjliggör för domstolen att avgöra om rekvisiten för ett brott är uppfyllt, är en brottskonstruktion med normativa rekvisit fördelaktigt ur ett barnrättsperspektiv.

5.3.2 Angående försummelse

I utredningen om stärkt straffansvar för psykiskt våld blir den begreppsförvirring som identifierats i avsnitt 2.3.3. tydlig. Nedan följer en redogörelse för hur dessa otydligheter tagit sig i uttryck i frågan huruvida försummelse bör falla inom straffbestämmelsens tillämpningsområde.

Inledningsvis konstaterar utredaren att huvudregeln för straffrättsligt ansvar vid underlåtenhet är att gärningspersonen är i garantställning. En förälders tillsynsplikt är ett typexempel på en garantställning. Utredaren menar vidare att försummelse i de flesta fall är en form av underlåtenhet, det vill säga en handling som uteblir där ett behov finns. Det handlar inte om försummelse om det sker vid något enstaka tillfälle, utan snarare om situationer som pågår under en längre tid. Utredaren hänvisar till forskning som visar att försummelse är ett underforskat ämne, men något som visat sig kunna leda till lika allvarliga skador som fysiskt våld och sexuella övergrepp.

Utredarens slutsats framstår, i min mening, något förvånande i förhållande till vad utredaren hittills framhållit. Utredaren landar nämligen i att kriminalisering av försummelse inte bör ske. Ställningstagandet motiveras med att det i tidigare betänkanden framförts att föräldrar som försummar sina barn inte gör det avsiktligt utan snarare för att vårdnadshavare har egna psykiska eller andra problem som får till följd att denne saknar förmåga att leva upp till de krav som föräldrarollen innebär. Av detta skäl skulle kriminalisering av försummelse inte vara rätt väg att gå. Istället har framförts att fokus bör koncentreras till att stötta föräldrar i deras föräldraskap då det framstår som mer ändamålsenligt än straffrättsliga reaktioner.

Jag delar utredarens resonemang kring att stödjande insatser till föräldrar i många fall kan framstå som mer ändamålsenliga än straffrättsliga åtgärder. Dock går resonemanget att problematisera utifrån ett barnrättsperspektiv. Genom att flytta fokus från barns utsatthet till föräldrars oförmåga, tappar man barnperspektivet. Här är det viktigt att inte glömma att barn redan är i en särskilt utsatt grupp och i beroendeställning i förhållande till sina vårdnadshavare. Perspektivet bör ligga på barnets upplevelse av utsattheten snarare än föräldrarnas. Argumentationen som utredaren för om varför försummelse inte bör kriminaliserat är, i min mening, bristfällig eftersom den inte tar i beaktning gärningens, eller snarare den bristande gärningens, komplexitet. Det kan finnas många anledningar till att ett barn försummas. Jämställdhetsmyndigheten lyfter ett viktigt perspektiv i sitt remissvar och det är att föräldrars psykiska ohälsa eller missbruk som orsak till försummelse inte nödvändigtvis gör denna mindre skadlig för barnet eller mindre straffvärd. Konsekvenserna barn lider till följd av försummelse, som forskningen visat vara minst lika

allvarliga som vid annat våld, tappas således bort till följd av att utredaren i denna fråga tar ett tydligt vuxenperspektiv. Oavsett bakgrund till utsattheten är det konsekvenserna av våldet för barnet som ska stå i centrum. Ett utökat straffansvar vid försummelse skulle dessutom ligga i linje med artikel 19 i barnkonventionen där det framgår att uppsåt, frekvens och svårighetsgrad inte har någon betydelse i bedömningen huruvida våld föreligger.

Vidare vill jag särskilt lyfta Rädda Barnens remissvar. Rädda Barnen framhåller att även om det i många fall kan vara bättre att sätta in stödjande insatser till föräldrar, är detta inte i sig skäl för att föräldrar aldrig ska hållas straffrättsligt ansvariga för försummelse av sina barn. I fall där försummelse skett under en stor del av barnets uppväxt, när försummelse inte upphör trots insatser eller när föräldrar vägrar ta emot stöd, skulle det finnas anledning att utreda om det här inte kan föreligga ett likgiltighetsuppsåt som kan utgöra grund för att dömas för psykisk misshandel.

Det är vidare otydligt vilka former av försummelse utredaren avser ska vara undantagna straffansvar. Här blir begreppsförvirringen som identifierats i avsnitt 2.3.3.2 särskilt påtaglig. Å ena sidan menar utredaren att många av de beteenden som barnrättskommittén anser utgöra psykiskt våld är avsedda att omfattas av straffansvaret. Utredaren lyfter dessutom upp konkreta exempel på ageranden som faller inom definitionen för emotionell försummelse som exempel på gärningar som är avsedda att omfattas.²⁰¹ Utredaren menar att gemensamt för dessa ageranden som är avsedda att falla under bestämmelsens tillämpningsområde är att de innebär att den utsattas gränser överskrids och att självkänslan bryts ner. Å andra sidan menar utredaren att försummelse helt ska vara undantaget straffansvar. Även ett antal remissinstanser lyfter denna problematik. Socialstyrelsen anser att skrivningarna i promemorian gällande försummelse kan uppfattas något motsägelsefulla och att det behövs ett förtydligande av gränsen mellan försummelse som inte ska medföra straffansvar och försummelse som ska medföra straffansvar enligt den föreslagna straffbestämmelsen. Även UNICEF lyfter att utredarens resonemang kring försummelse är svårbegripligt och motsägelsefullt.

5.3.3 Angående barnfridsbrottet

I utredningen konstateras att barn generellt sett är mer utsatta och sårbara än vuxna och att det därför finns anledning att se särskilt allvarligt på psykiskt våld mot barn. Gällande barnfridsbrottet lyfter utredaren att bevittnande av brott utgör en form av psykiskt våld. Eftersom barnfridsbrottet ställer krav på att det ska vara fråga om bevittnande av en redan straffbar gärning begränsas däremot utökningen av straffansvaret för psykiskt våld mot barn. Utredaren uttrycker därför att barnfridsbrottet innebär en utökning som är relativt snäv i relation till den typen av beteenden som omfattas av begreppet psykiskt våld i sin helhet. Mot bakgrund av att exponering av våld endast utgör en av många

²⁰¹ Jfr avsnitt 5.3.2. med avsnitt 2.3.3.2.

former av psykiskt våld i barnrättskommitténs definition, framstår detta resonemang övertygande.²⁰²

Trots kommer utredaren till slutsatsen att det inte är nödvändigt att foga den föreslagna bestämmelsen om psykisk misshandel till brottskatalogen för barnfridsbrottet. Utredaren motiverar detta ställningstagande med att psykiskt våld förvisso kan vara skrämmande för barn att bevittna, men att detta inte är skrämmande på samma sätt som vid brott som innefattar våld eller allvarliga hot om brottslig gärning. Grundpremisen i utredningen för stärkt straffansvar för psykiskt våld är att psykiskt våld kan vara lika skadligt som fysiskt våld eller sexuella övergrepp. Det framstår därför anmärkningsvärt att utredaren i denna del argumenterar för att psykiskt våld inte skulle vara lika skrämmande för barn att bevittna som andra former av våld.

5.4 Sammanfattning och slutsats

Vid en sammantagen överblick över barnfridsbrottet, misshandelsbrottet och det grova fridskränkingsbrottet kan konstateras att skyddet mot psykiskt våld mot barn i dagsläget är svagt. Visserligen fångar barnfridsbrottet in en form av psykiskt våld, men det finns i dagsläget inget skydd som tar sikte på den systematiska, och ofta långt pågående processen, som psykiskt våld visat sig innefatta. Det grova fridskränkingsbrottet är i dagsläget det enda brott som skulle kunna omfatta psykiskt våld i den mening som avses ovan, men verkar i praktiken inte kunna tillämpas på detta vis. Nuvarande straffrättslig lagstiftning och praxis för psykiskt våld mot barn är, mot bakgrund av ovan, inte förenlig med innebörden av artikel 19 i barnkonventionen.

Den föreslagna straffbestämmelsen om psykisk misshandel innebär en utvidgad möjlighet att lagföra gärningar som omfattas av barnrättskommitténs definition av psykiskt våld. Det är ett steg i rätt riktning för att uppnå det övergripande målet i regeringens nationella strategin för att förebygga och bekämpa alla former våld mot barn. Däremot finns anledning att ifrågasätta utredarens skäl för att inte inkludera försummelse som en del i straffansvaret. Försummelse har visat sig vara en av de vanligaste formerna av våld som föräldrar använder mot sina barn och visat sig leda till lika allvarliga konsekvenser som andra former av våld. Försummelse utgör en komplex utmaning som kräver ytterligare forskning och kunskap för att effektivt förebyggas. Eftersom definitionerna av försummelse och psykiskt våld överlappar i en betydande utsträckning finns det skäl att noggrant överväga straffansvaret för försummelse inom ramen för den föreslagna straffbestämmelsen. Det finns även skäl att ifrågasätta utredarens slutsats att inte införa psykiskt misshandel i brottskatalogen för barnfridsbrottet. Barn som bevittnar psykisk misshandel bör ha samma straffrättsliga skydd som barn som bevittnar fysiskt eller sexuellt våld. Genom att göra detta skulle Sverige uppfylla sitt ansvar enligt barnkonventionen och fortsätta vara ett föregångsland i arbetet att bekämpa våld mot barn.

²⁰² Observera att exponering av våld även ingår i barnrättskommitténs definition av försummelse.

Källförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2011:85 Fridskränkingsbrotten och egenmäktighet med barn.

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.

SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.

SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld – En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

DS 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld.

DS 2017:47 Utredningar avseende vissa skador och dödsfall.

Propositioner

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer

Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Prop. 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister

Prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott

Remissvar

Barnens rätt i samhället, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Barnombudsmannen, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Brottsförebyggande rådet, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

ECPAT Sverige, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Insamlingsstiftelsen 1000 Möjligheter, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Jämställdhetsmyndigheten, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Linköpings Universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscenter), remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Länsstyrelsen Norrbotten, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Länsstyrelsen i Skåne län, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Länsstyrelsen i Östergötlands län, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Maskrosbarn, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Myndigheten för familjerätts och föräldraskapsstöd, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF), remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Rädda barnen, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Socialstyrelsen, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Stockholms tingsrätt, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

UNICEF Sverige, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Unizon, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Uppsala universitet, remissyttrande över promemorian Straffansvar för psykiskt våld (DS 2022:18), Dnr Ju2022/02651.

Föreanta nationernas kommitté för barnets rättigheter

General Comment No. 5 (2003): General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2003/5.

General Comment No. 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment, CRC/GC/2003/8.

General comment No. 13 (2011) - The right of the child to freedom from all forms of violence, CRC/GC/2003/13.

General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, CRC/GC/2003/14.

Litteratur

Andersson, Malou & Kaldal Anna (2020), *Barn i brottmål: En antologi*, 1 uppl., Jure Förlag AB, Stockholm.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2013), *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala.

Grahn-Farley, Maria (2019), *Barnkonventionen: en kommentar*, 1 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Grahn-Farley, Maria (2021), *Att förstå Barnkonventionen – en överblick*, 1 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter & Ulväng, Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*. 2 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', s. 21–46, i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur, Lund.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*. 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Schiratzki, Johanna (2019), *Barnrättens grunder*, 7 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Tingberg, Björn (2021), *När små barn far illa*, 1 uppl., Gothia Kompetens AB, Stockholm.

Öberg, Mariella (2020), *Exposed to Violence, Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Medicine 1677*, Uppsala University.

Rapporter

Janson, Staffan, Jernbro, Carolina & Långberg, Bodil (2011), *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning*, Stiftelsen Allmänna barnhuset, Stockholm.

Jernbro, Carolina & Janson, Staffan (2017), *Våld mot barn 2016: en nationell kartläggning*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm.

Jernbro, Carolina & Landberg, Åsa (2020), *Multiutsatta barn: om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm.

Jernbro, Carolina, Landberg, Åsa & Thulin, Johanna (2023), *Våld mot barn 2022: en nationell kartläggning*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2014), *Våld och hälsa: en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt koppling till hälsa*, Uppsala universitet.

Nilsson, Doris & Tingberg, Björn (2020), *Kunskapsöversikt om försummelse, Barnafrid: Nationellt centrum för kunskap om våld mot barn*, Medicinska fakulteten, Linköpings universitet.

Socialstyrelsen (2022), *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021*.

Övrigt

Förenta nationerna (2022), *Globala målen för hållbar utveckling*, <https://fn.se/globala-malen-for-hallbar-utveckling/>, hämtad 2023-04-12.

Barnombudsmannen, *"Perspektiv på barnrätt"*, senast uppdaterad 2021-02-01, <<https://barnkonventionen-utb.barnombudsmannen.se/oversikt/vad-ar-barnkonventionen/perspektiv-pa-barnratt>>, senast besökt 2023-05-19.

Rättsfall

NJA 1992 s. 85

NJA 1996 s. 782

NJA 2000 s. 612

NJA 2003 s. 174

NJA 2003 s. 537

NJA 2004 s. 97

NJA 2009 s. 776

NJA 2013 s. 588

NJA 2013 s. 1155

NJA 2011 s. 89

NJA 2020 s. 564